

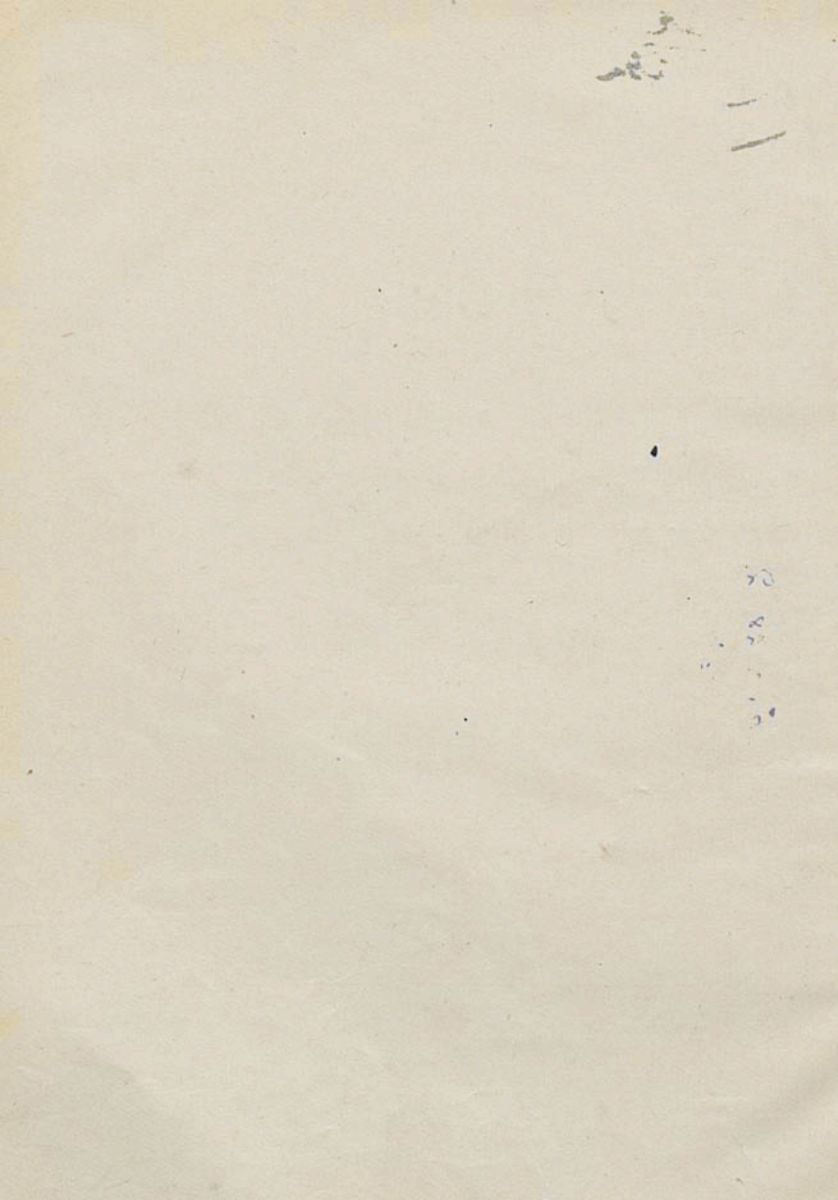
БА174490

ас
1292
А. ЛЯЖНЕВІЧ

ДЭКЛЯМАТАР

БЕЛАРУСКАЕ Дзяржаўнае
выдавецтва

ас ба 174490
1292

ас
7581

ДЭКЛЯМАТАР

ЗЛАЖЫЎ

АЛЕСЬ ЛЯЖНЕВІЧ

1964 г.
7.0.28
6881

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
М Е Н С К — 1928

Бел. адрэс
1994 г.

1-ая друкарня Беларускага
Дзяржаўнага Выдавецтва.

Галоўлітбел № 316.

У ліку 3000 экз.

Заказ № 136.

ЯК ДЭКЛЯМАВАЦЬ ВЕРШЫ, АПАВЯ- ДАНЬНІ, БАЙКІ

Мастацтва чытаць, асабліва чытаць са сцэны перад аудыторыяй—гэта вельмі адказная справа. Добрым мастаком слова можа быць толькі тая асоба, якая пры нейкіх здольнасьцях пройдзе пэўную школу ў гэтай галіне.

У нас, у СССР, самым лепшым мастаком слова лічыцца артысты Маскоўскага мастацкага тэатру Качалаў (беларус па пахаджэньні).

У гэтым кароткім артыкуле я хачу вызначыць самыя элемэтарныя правілы дэклямацыі для асоб, якія маюць жаданьне і рыхтуюцца выступаць перад аудыторыяй. Бадай што кожны чалавек умее трохі дэклямаваць і сьпяваць.

Перш за ўсё трэба спыніцца над матэрыялам і прад'явіць да яго поўныя вымаганьні:

- 1) Ці правільна думка гэтага твору адпавядае заданьням мастацкага выхаваньня?
- 2) Ці ня шкодная яна?
- 3) Як уплывае ўвесь твор на слухача і які процэс думак ён выклікае?

Калі гэтыя вымаганьні матэрыял здавальняе, тады можна брацца за яго апрацоўку.

Ёсць некалькі формаў вершаваных твораў. Ня спыняючыся на іх спэцыяльных назвах, трэба знайсці асноўныя рысы, якія размяжоўваюць адну форму ад другой. Зразумець гэта можа дапамагчы разьмер вершу і яго тэма. Паводле гэтых адзнак увесь матэрыял можна падзяліць на чатыры асноўных формы: 1) драматычную, 2) лірычную, 3) пабытовую і 4) жартаўлівую. Зразумела, што драматычны, напрыклад, зьмест укладаецца толькі ў разьмер, які павінен яму адпавядаць і г. д. Дзеля гэтага, дэклуючы, трэба пільнавацца таго, каб разьмеру ня згубіць, бо гэта можа паслабіць верш.

Апрача таго, матэрыял кожнай з адзначаных груп, па свайму характару і зьместу, можна яшчэ падзяліць на тры катэгорыі: 1) апавядальную, 2) заклікальную і 3) жалобную.

Чытаць верш можна ня толькі аднаму, а і некалькім асобам і групам, калі зьмест дазваляе раскласьці тэкст. Тады ўжо гэта мае характар маленькай інсцэніроўкі.

Маючы перад сабой матэрыял, перш за ўсё трэба знайсці асноўную думку вершу — уласна кажучы, яго ідэю або мораль. Гэта далей дапаможа больш пэўна разьбірацца ў зьмесце і прытрымлівацца граматычных і лёгічных знакаў разьдзелу, а гэта неаб-

ходна, каб пазбавіцца непатрэбных, ня верных прыпынкаў у чытаньні.

Вучыць „зазубривать“ верш ня трэба,— ён у часе падрыхтоўкі аўтаматычна ўвойдзе ў памяць. Вывучаючы верш, спачатку трэба чытаць яго ня ўголас, пакуль тэхнічны бок працы над ім ня будзе скончаны.

Чытаць аднатонна ня можна, увесь час трэба вызначаць голасам, дзе мацней, дзе слабей, дзе паволі, а дзе хутка. Дзеля таго, каб правільна ўстанавіць, дзе мяняць голас, трэба разьмеркаваць верш такім чынам: увесь твор падзяліць на тры часткі: першая частка—гэта ўводная, уступ, што паясьняе, уводзіць у змест вершу. Другая частка—гэта моманты самае падзеі, аб якой апавядае верш, гэта значыць найвышэйшы момант напружаньня. Трэцяя частка—развязка. У драматычных вершах знайсці гэтыя часткі вельмі лёгка, значна цяжэй іх знаходзіць у пабытовых і жартаўлівых вершах. Шмат такіх вершаў зусім ня маюць трэцяе часткі, яны будуюцца так: ідзе доўгая першая частка і бадай што ў канцы пераходзіць у другую і трэцюю.

У чытаньні трэба звяртаць увагу на такія хібы, якія бываюць у кожнага маладога чытача: 1) ня трэба сьпяшацца, 2) трэба выразна вымаўляць кожную літару, кожнае слова, 3) трэба добра ведаць напамяць, бо чытаньне пад суфлёра або з кніжкі не дае поўнага ўражаньня слухачу і пэўнасьці самому выканаўцу, 4) дамагацца, каб рукі ня прымалі ўдзелу.

Возьмем для прыкладу верш М. Чарота
„Адплата“.

Ноч прышла... Ад дыму хмары...
Удых. Прыпынак. Павольна.

Адусюль нясецца крык...
Удых. Прыпынак. Вышэй.

Горад Менск увесь ў пажары—
Удых. Прыпынак. Вышэй.

Баль спраўляе польскі штык.
Удых. Прыпынак. Ніжэй.

Сэрца роднае краіны,—
Удых. Прыпынак. Вышэй.

Колькі ты нясеш ахвяр!—
Удых. Прыпынак. Вышэй.

Дзе ні глянь—адны руіны,—
Удых. Прыпынак. Вышэй.

Гэта Польшчы белай дар.
Удых. Прыпынак. Яшчэ вышэй.

Найміт шляхціча—магната,
Удых. Прыпынак. Яшчэ вышэй.

Польскай арміі салдат,
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

Беднату б'е, коле брата,
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

Адступаючы назад...
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

А здалёку песьні чутны:
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

Йдзе чырвоны барацьбіт.
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

Ён свабодны і магутны...
Удых. Супынак. Яшчэ вышэй.

Гэй, дрыжы, капіталіст!
Удых. Супынак. Ніжэй.

І чакае люд працоўны,
Удых. Супынак. Ніжэй.

Покуль выгляне прамень,
Удых. Супынак. Ніжэй.

І заместа ночы цёмнай,
Удых. Супынак. Ніжэй.

Прыдзе жданы ясны дзень.
Удых. Супынак. Ніжэй. Радасна.

Вось і раніца... ўздыхнулі.
Удых. Супынак. Ніжэй.

Люд працоўны стаў вялік.
Удых. Супынак. Ніжэй.

І зладзеem сьмерці кулі,
Удых. Супынак. Асноўным тонам.

Шле ўздагон чырвоны штык.

Яшчэ адзін прыклад узорнага па разь-
меры вершу—так званы гэкзамэтр:

Чмарыя хмары правісьлі, і гругат навала радзіла.
Бор здрыгануўся і змоўк, але гукі ў стагодзьдзях
ня змоўклі.

Гукі зьліваліся ў песьню, ліліся ў прасторах
крыніцай.

Кужалю столькі таксама ў аселяцы сьцелецца
роснай.

Сьлёзы і стогны; часінаю скаргі на сэрца

Ў песьнях віхураць, ігліняць, шчамлёткамі грудзі
сьціскаюць.

Кленчу на пыл прыдарожны, на квола калючы
ядленец.

Толькі пачую, калі нявыказнае думкай звычайнай
Слова радзілася з песьні, з-пад стрэшша пахілае
хаты,

Думку ў імпэт апанула, імкнецца ў прасьцягі
маланкай,—

Толькі яно і дало разуменьне жыцьцёвае смагі.
Сквіл я жадаю змагацца, кахаць і ў змаганьні
памерці.

Занізьзю пэрлаў цудоўных барвувецца творчасьць
народаў.

Мова-ж, як храм Афродзіты спрадвечна, як лёс
Антыгоны.

Кожны, хто здольны ўцяміць—хай чуе,—аздобім
вянкамі,

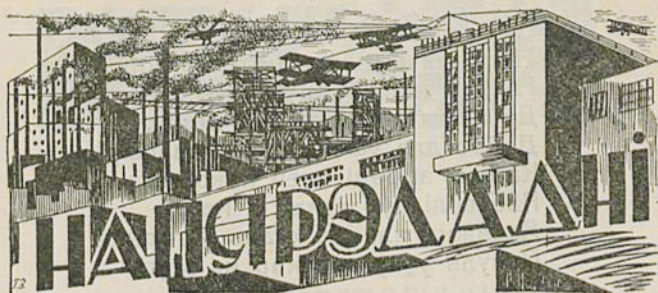
Скеміць няздольны—няхай ня згубілі мы слова
пагарда.

Вось тыя некалькі заўваг, якія трэба
ведаць кожнаму жадаючаму выступаць пе-
рад аудыторыяй.

Алесь Ляжневіч.

I

Напярэдадні

МІЖНАРОДНЫ ГЫМН

„Інтэрнацыянал“

Напісаў Эжэн Пот'е.

Гэта бой наш астатні
За працоўны народ,
Каб у лучнасьці братняй
Узьняўся людзкі род.

1

Паўстань, пракляцьцем катаваны!
Паўстань, хто з голаду век пух!
Бурліць наш розум ўзбунтаваны,
Няволі кліча рваць ланцуг!
Стары парадак мы зруйнуем
Магутным выбухам сваім
І сьвет на новы лад збудуем:
Хто быў нічым—той будзе ўсім!

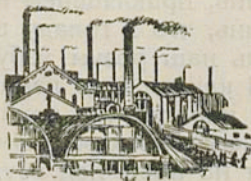
2

Ніхто ня дасьць самохаць волі—
 Ні бог, ні цар, ні багатыр,
 Даб'ёмся самі лепшай долі...
 Дабро для ўсіх—наш правадыр!
 Каб ня згібаці плеч пакорных,
 Каб волі дух лунаў у нас,—
 Адважна плаўма сталь у горнах,
 Пакуль у кузьні жар ня згас!

3

Мы ўсе работнікі, сяляне—
 Сусьветны рой працаўнікоў—
 Мець будзем на зямлі ўладаньне,
 А дармаеды прэч! далоў!
 Жывіцца цэлам нашым годзе
 Усім трутнём і груганом!
 Для нас паўстаўшых сонца ўсходзе,
 Сьвяціць нам будзе век вяком!

Гэта бой наш астатні
 За працоўны народ,
 Каб у лучнасьці братняй,
 Узьняўся людзкі род!

ВОРАГАМ БЕЛАРУШЧЫНЫ

Чаго вам хочацца, панове?
Які вас выклікаў прымус
Забіць трывогу аб тэй мове,
Якой азваўся беларус?

Чаму вам дзіка яго мова?
Паверце, вашай ён ня ўкраў,
Сваё ён толькі ўспомніў слова,
З якім радзіўся, падрастаў.

Цяпер і вы загаварылі,
З апекай вышлі, як з зямлі,
А што-ж дагэтуль вы рабілі?
А дзе-ж дагэтуль вы былі?

Ваш брат і цёмны, і галодны,
Хацінка свой жывае век;
І век ня знаў ён дум свабодных,
І крыўдзіў свой брат-чалавек.

Вам страшна нашай сьлёзнай песьні,
І жальбы страшна вам глухой?
Вам жутка сонца на прадвесьні,
Мілей вам холад з цемнатою?

А што-ж вам беларус такога
Пасьмеў зрабіць, пасьмеў сказаць?
Эх, трэба ўчыць яшчэ вас многа,
Як свайго брата шанаваць.

Напасьцю, лаянкай напаснай
Грудзей ня варта мазаліць!
Не пагасіць вам праўды яснай!
Жыў беларус і будзе жыць!

Ня столькі „хамскія“ натуры
На карках вынеслі сваіх!
І сьвіст даносчыкаў пануры,
Паверце, не запудзіць іх!

К свабодзе, роўнасьці і знаньню
Мы працярэбім сабе сьлед!
І будзе ўнукаў панаваньне
Там, дзе сягонья плача дзед!

Я. Купала.

Г Э Й Н А П Е Р А Д

Гэй наперад, покi сэрца
 Б'ецца, рвецца на прастор,
Годзе млеці ў паняверцы!
 Гэй да сонца! Гэй да зор!
Хай бацькі стагналі ўчора,
 Йшлі на той сьвет без пары:
Сёньня ў нашай моцы гора,
 Мы жыцця гаспадары!
Думка ў думку, дружна, смела
 Усе наперад грамадой!
Кожны ведай сваё дзела,
 Знай, за праўду крэпка стой!
К новай долі шлях нам ляжа,
 Як на небе млечны шлях...
Слова, дум ніхто ня зьвяжа;
 Жыць, цяпець ня будзе страх.
Дык наперад, покi сэрца
 Б'ецца, рвецца на прастор,
Годзе млеці ў паняверцы!
 Гэй да сонца! Гэй да зор!

Я. Купала.

МАЯ СТЫХІЯ

У буры, ў навальніцы,
Ў гROME, ў бліскавіцы,
Ў сiбiрным гуле
Ветраное сiлы,
У хваленньi мора
I ў шуменьнi бору—
Шмат чаго мне мiла,
Шмат чаго мне блiзка!
Ўсё вакол трасецца,
Ўсё кудысь нясецца,
Ломiць i зьнiшчае
На пуцi прашкоды.
I няма нiзваньня
Сiлам тым стрыманьня,
Як яны гуляюць,
Як яны бушуюць...

Хочацца пусьцiцца
З iмi мне й забыцца,
Што я чую, бачу,
Ведаю i знаю,
I ламацi ломам
З ветрам, з бурай, з громам
Ўсю бяду лiхую,
Што ў жыцьцi пануе
З краю i да краю.

Ц. Гартны.

бг 174490

МАЛАДАЯ БЕЛАРУСЬ

Вольны вецер напеў вольных песень табе,
Бор зялёны узняў дружным гоманам,
Сонца полымем вызвала к слаўнай сяўбе,
Зоры веру ўлілі сілам зломаным.

І ў час буры, нягод і вялікіх надзей
Зацьвіла, расьцьвіла доўгажданая,
І крыніцай жывой над айчынай сваей
Паплыла, пацякла няспыная.

Паплыла, пацякла з сьветлай казкай жыцця
Полем, лесам, гарой і далінаю...
З свойскіх кветак-пралесак карона твая
Ўся сама—ясната лебядзіная.

Зіхаціш і гуслярскаю песьняй зьвініш,
Узьнімаеш мінуўшчыну даўнюю;
Час сягонешні ўперад ісьці ня пыніш
І глядзіш сьмела ў будучнасьць тайную.

Сьмела ў сонцы ідзеш, як жывы агняцвет,
Сееш ласкава сны залацістыя;
Ня пужае сумежны дакучны сусед,
Ня пужае пuccіна цярністая.

Ад мяжы да мяжы, ад капца да капца
Абнаўленьня павевы расходзяцца,
Абнімае душу без граніц, без канца
Маці-радасьць, што лепшы дзень
роўзіцца.

Ўжо ня так тапары у зялёным бары
Хвойкі валяць зімой маразянаю,
Ўжо ня так касары ад зары да зары
Летам звоняць касой адкляпанаю.

Значан гарт у руках, чутна песьня бяз сьлёз,
Грудзі славы надзеяй калышуцца,
Ў кнігі новы закон ёмка пёрамі з кос
Наўсяды людзьмі новымі пішацца.

Расьцьвітай-жа, ўзьнімай на арліных крылах
Душы, сэрцы і думы заспанія,
Вызывай, выклікай на вялікі прасьцяг
Сілу ведзьмай-пятлёй нечапаную.

Высылай, рассылай на край-сьвет пасланцоў,
Як з гнязда сакалінага сокалаў,
Хай лятуць-далятуць да байцоў-удальцоў,
Хай грымяць весткай добраю ўвокала.

Годзе ў полі, ў лясох ты, старонка, і так
Сіратой начавала забытаю,
Годзе выпіў крыві з сэрца крыўды чарвяк,
Косьці вецер тачыў непакрытыя.

Падымайся з нізін, сакаліна сям'я,
Над крыжамі бацькоў, над нягодамі;
Занімай, Беларусь маладая мая,
Свой пачэсны пасад між народамі!..

Я. Купала.

СОН У ТУРМЕ

Рана Сьцёпка прабудзіўся
І ляжыць — ня сьпіцца:
Сон яму такі прысьніўся —
Люба падзівіцца!

Быццам жыта сеяць вышлі
Ў поле пры дарозе
(Сьцёпцы нават зышло з мысьлі,
Што ён у вастрозе).

Поле сонцам скрозь заліта,—
Шырыня, раўніна!
Як-бы тукам глеба зьліта—
Чарназём ды гліна.

Не дакінеш проста вокам
Да суседзкай межы,
А на лузе іх шырокім
Стогі, як-бы вежы!

Ўсе суседзі тут у полі
Ходзяць з карабкамi,
Сеюць жыта на прывольлі,
Рэжуць дол плугамі.

Робяць гоні і разоркі...
Ветрык ціха вее.
Трохі воддаль на прыгорку
Вёска іх чарнее.

З-за мужычых хат адметна
Між гумён адрынак,
Пазірае так прыветна
Сьцёпкі ўвесь будынак...

Углыбіўся Сьцёпка ў мары,
Думцы ўвесь аддаўся,—
Пра вастрог забыў, пра нары,
Дзе ўсю ноч валяўся.

Тут ён цела, там—душою,
Там у родным полі,
Дзе хадзіў ён за сахою,
Дзе пазнаў нядолю...

Ды забыта ўсё ліхое,
Ўсё, што дух смуціла,—
Асталася дарагое,
Што так сэрцу міла!

.
Але скора расьсьвітала—
Нудны дзень вярнуўся;
Сон і мары—ўсё прапала,
Як астрог прачнуўся...

Я. Колас.

ДАПРЫЗЫЎНІКІ

Сьпеў галосны раньнім раньнем
Перагудамі гудзе
Пра паўстаньне, пра паўстаньне
Заняволеных людзей.
Вулкай роўнай шэраг стройны
Акрыляюць сотні рук;
Прыцискае поступ войны
Пад дажджом размыты брук.
На пажары, на усходнім
Хібам боцацца штыхі;
Пацінаюцца лагодна
Хвой калматыя вярхі.
Рознастайныя калёры
Сьвітак шэрых, кажухоў
Адбіваюць пераборы
Галасістых галасоў.
Далей-далей, на спатканьне
Ждучым зьявам—іх паход.
Сьпеў галосны раньнім раньнем
П'е палаючы усход.
З шэрых вёсак, з хатак курных
Дапрызыўнікі прашлі.
З палкай верай, з думкай бурнай
Кліч прызыўны праняслі.

Цішка Гартны.

У ВАСТРОЗЕ

Нудна Сьцёпцы за рашоткай,
Нудна, эх, старому!
Плачуць думкі, рвуцца думкі
Сьцёпкавы да дому.
Дома жонка, дома дзеткі...
Бог сьвяты іх знае,
Як живецца небаракам
Там у родным краю!
Ходзіць Сьцёпка з вугла ў вугал,
Гляне у ваконца:
За рашоткай відаць неба,
Хмарак валаконцы.
Эй, хмурынкі, плывяцё вы
У старонку тую,
Дзе пакінуў я сямейку,
Хатачку старую!
Ох, паплыў-бы я, здаецца,
Хмаркі, разам з вамі,
Каб на вёску сваю глянуць
Нуднымі вачамі.
Там, далёка, за дамамі
Разьляглося поле,
Лес, гаёчак, дол, курганы...
Эх, прастор там, воля!

А у полі дым сінее—
Бульбу люд капае;
Сьцёпка-ж бедны так марнее,
Долю праклінае...
Ляжа Сьцёпка спаць на нары
І праз цэлу ночку
Ўсё аб роднай вёсцы сьніцца,
Аб радным куточку.
Нудна Сьцёпцы за рашоткай,
Нудна, эх, старому!
Плачуць думкі, рвуцца думкі
Сьцёпкавы да дому.

Якуб Колас.

ПЕСЬНЯ ЛІРНІКА

Старац-лірнік на прызьбе сядзеў
Пад вакном мужыка-беларуса,
Навёў струны і песьню запеў
Пра мінулыя часы прымусу.

Як калісь тут, на нашай зямлі,
Йшло за волю і веру змаганьне,
Панскі зьдзек як сьцярпець не маглі
І паднялі казакі паўстаньне.

Як з касою, з сякерай ў руцэ
Пагарджаны народ сабіраўся,
Між балот і лясоў па рацэ
У казацкі ён стан гуртаваўся.

Як той стан стаў усіх вызваляць
З ланцугоў і чужацкай няволі,
Стаў суда ён і праўды шукаць,
Стаў шукаць для людзей лепшай долі.

Ў яго песьні я чуў імяніны
Ваякоў-атаманаў казацкіх,
Што з адвагаю білісь яны,
Як Небаба... Антон Галавацкі...

Старац хвалы ім песьню сьпяваў,
Струны ліры гучней ўсё ігралі...
Шмат імён ён яшчэ ўспамінаў,
Што таксама калісь ваявалі.

Ды вось сумную песьню пяць
Ён пачаў, і усіх задзівіла:
Ў гэтай песьні ён стаў праклінаць
Ворага—Янушу Радзівіла.

Аб ім старац шмат страху казаў,
Ажно з жалю сьціскаліся грудзі,
Як ён вёскі паліў, мужыкоў забіваў,
Як бязьвінную кроў лілі людзі.

Лірнік скончыў: „любіце свой край,
А як вернецца час той прымусу,
Тагды ў лес, брат мужык, уцякай,
Ён прытуліць цябе—беларуса“.

Укруг старца сабраўся народ.
Слухаў песьню... і чую я крыкі:
„Хай казачтва жыве, як ўпярод,
Хай жыве атаман іх вялікі!“

М. Чарот.

ПЕСЬНЯ ЗВАНАРА

На высокай гарэ, дзе ніхто не арэ,
Толькі птушка-арол дзе садзіцца,
Там збудую, ўзьвяду нізі ўсёй на віду
Мураваную вежу-званіцу.

І завешу я звон са ўсіх чутны старон—
Раўня голас і віхру, і грому.
Як пушчу яго ў ход, сазаву харавод—
Ні адзін не заседзіцца дома!

Разгудзіцца мой звон ад вакон да вакон,
Душы збудзіць, па сэрцах удара,
Дрогнуць сковы цямніц, бліснуць іскры зарніц,
Заварушацца яры, папары.

На мой кліч вечавы хто жывы, чужы жывы
Пад гарою касой загамоне.
Гулам звону скажу, сыцежку-шлях пакажу
На прывольле, на ўродныя гоні!

За гарой за другой дам жывы вадапой,
Жыватворнае кожнаму зельле;
На нязлічаны час па нягодах папас
Усім тым, што цярпяць і цярпелі.

Гэткі будзе мой клік—і магуч і вялік,
А ня трапіць ён к душам прыспаным,—
Вызву гром-пяруны—хай памогуць яны
Раз'агніць, затрасьці ўсе паляны.
Стогне бура грымот. Я свой звон ход у ход
Размахну, як ніхто і ніколі,
Аж ад рук і ад хмур вежы рухне падмур,
Толькі розгалас пойдзе па полі.
Ляжа крушняю там вежа, звон і я сам,
Арол-птушка ўскрыліцца пад небам.
А навокал гары задымяць сьцежары,
Груганамі ўскалышуцца вербы...

І вясна і зіма. Быў званар і няма.
Ціха, ціха на белай прасторы.
Толькі жыў няжывы звону гул вечавы,
Аб тым шэпчуць дубы, ясакоры.
Йдзе, сыходзіць лет шмат. Званара помніць
брат,
Помніць звон, а сястрыца—званіцу.
Аб высокай гарэ, дзе ніхто не арэ,
Казкі-байкі ліюцца крыніцай.
Як у прошчу па лек, стане йсьці чалавек
К мохам высланай крушні каменя, —
Ад звана чарапок, цэгля—мура кусок
Будуць несцьці падмогу ў цяргеньні.
Буду ўсё званаром, хоць даўно пад дзярном
Сьпіць мая галава маладая.
Эх, бо ведае сьвет, што вялікіх дум цьвет
Адно толькі на злome ўзрастае.

Я. Купала.

БЕЛАРУШЧЫНА

Сотні лет, няпрыяцелам-братам прыбітая,
Зарастаючы зельлем чужым, як лазой,
сенажаць,
Ты ляжала ня памяці пылам пакрытая,
А народ твой быў змушан маўчаць і та-
бой пагарджаць.
І круцілі цябе, як каму падабалася,
Кожны строіў, наводзіў цябе на свой
строй, на свой лад;
Ажно часам жальба, як кляцьба, раз-
лягалася,
Ды нячутай ляцела, ўміраючы, ў грудзі
назад.
Спаў народ, і ты спала, і ворагі верылі,
Што ніхто не разбудзіць цябе, што за-
снула навек.
І дзялілі цябе, ўсімі мерамі мерылі,
Што памерла ўжо ты,—не адзін так ка-
заў чалавек.
Час ішоў. К жыццю новаму клікі пачу-
ліся;
Ўсе народы паўсталі на бітву за права
сваё.
Ты—як спала—ўскрасла, твае дзеці прач-
нуліся,
Твой народ, ты сама ўсталі новае строіць
жыццё.

І цяпер хоць прыблудаў даносы ў ход
пушчаны,
Хоць пад права тваё падрываецца шмат
хто, як крот,—
Як жыла і живеш, будзеш жыць, Бела-
рушчына:
Зразумеў і успомніў цябе твой мільённы
народ.
Сьціхнуць віхры, заціхне пара непагодная,
Сілы грозныя ўстануць, акрэпнуць к дру-
гому жыццю;
Панясуцца, як звон, песьні вольныя, родныя,
Апяваючы долю, нядолю народу, тваю.

Я. Купала.

А Р А Т А М У

Прышла вясна... Хай згіне сон!
Бяры хутчэй сявеньку,
Выходзь на ўзоры загон,
Сей, братку, памаленьку.

Цябе чакае ўжо ральля
Прыгожай вольнай нівы,—
Няма асоту, ні быльля...
Год будзе урадлівы.

Зямлі ты роднай гаспадар,
Ня пасынак у маткі...
Крывавай працы шчодры дар
Ня пойдзе на падаткі.

Ты працаваў... а крыўда, зьдзек
Над каркам панавалі...
Цябе за працу з веку ў век
Жывёлай абзывалі.

Сьлязамі, потам паліваў
Ты родныя абшары.
Жыцця ты вольнага чакаў,
І вось... збыліся мары.

Загінуў вораг—вечны кат,—
Ня прыдзе ён ніколі...
Трымай-жа моцна, родны брат,
Свой сьцяг здабытай волі.

Вясною раньняю засей
Загон свой ярыною,
І думкі сумныя развей
У полі за сахою.

Паслухай, жаўрык што зьвініць,
Што ён табе гавора:
Араты вольна будзе жыць,
Што сном было учора!

А сонца яснага прамень
Цябе як моцна грэе...
Цябе вітае новы дзень,
Глядзі! усход бялее!

І новы дзень за працу дар
Нясе... О, дар багаты!
Зямлі і працы гаспадар,
У поле йдзі, араты!

М. Чарот.

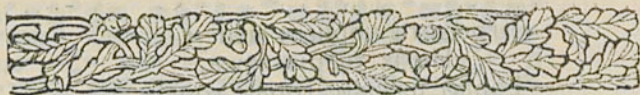
КАТАРЖНІКІ *)

Їх надоўга асудзілі,
Цяжка пакаралі,
Праз нягоду жыцця з вёсак
Ў цесны мур загалі,
Адарвалі ад сямейкі
І ад мілых дзетак;
Гоняць ў катаргу пажылых,
Маладых кабетак.
І ня знаюць небаракі,
Бедныя кабеты,
Куды доля іх загоніць,
Дзе іх пройдуць леты,
І ня знаюць, чым сустрэне
Трудная дарога
Пад канвоем па этапах
У восторг з восторга.
На іх тварах сум вялікі,
Гора напісана:
За нявошта жыццё згібла,
Нізка ў гразь ўтаптана.

*) Гэты цыкль вершаў напісан Я. Коласам у востросе, у якім ён адбываў трохгадовую катаргу з 1906—1909 г. г. за прыналежнасць к беларускаму настаўніцкаму хаўрусу. *Рэдакцыя.*

І грызота чорным цёнем
На іх твары ляжа,
Горам цяжкім, горам горкім
Сэрца апяража.
Ўсё прапала для гаротных,
Жыцьце ў прах пабіта,
А над большай іх дарогай
Ночы цемнь разьліта...
І даўнейшае іх жыцьце
Ў думках пранясецца,
А ад гэтых думак сэрца
Жалем скалыхнецца.
Вёска ўстане перад імі,
Хаткі дарагія,
Ўсе куточкі, дзе прабеглі
Леты маладыя,
Кроўных родных сваіх ўспомняць,
Блізкіх і далёкіх...
Ўспамінаюць ці ня дома
Іх тут адзінокіх?
Часам хто з іх песьню-жалю
Ціха зачынае,
Горкім смуткам песьня гэта
Сэрца спавівае.
„Я памру“, адна сыпявае,
„Мяне пахаваюць
На чужыне, ў чужым доле
Труп мой закапаюць!
І радня ня будзе ведаць,
Дзе мой прах струхлее,
Чужы вецер, ў чужым краю
Толькі пажалее“.

Я. Колас.

МЯЦЕЖНІК

Сьмерць...

Бура...

Трывога...

Ня йдзі... Ой, ня йдзі ты, асілак-юнача!

Ляжыць прад табою страшная дарога.

Пагінеш, адважнік... Ня йначай...

Пад небам імкнуцца чырвоныя коні,

Пярун, навальніца рагочуць на гонях,

І страх і дрыготы абшар абвілі,

Віхорыцца ўсё

На зямлі...

І кроў...

І руіны...

Ой, горкая будзе, дзяцюк, твая доля! —

Сьмерць зрэжа касою, бы кветку-расьліну,

Груган зьнясе косьці па полі...

* * *

„Пайду я!

Жадаю хмялець!

Загарэцца!

Усім сьветам магу кіраваць я, здаецца

Як пушчаны некім імпэтнай стралой,

Памчуся ўгару! Над зямлёй!

Мне полымя!

Крыльлі!

Я зьмераю вольным саколам абшары,
Дзе громы ў вышотах пуціну прамылі,
Сусьветнасьць я кіну ў пажары...

Буваюць,

Гуляюць

Віхровыя хвалі,

І плачуць і скачуць—ім вольніцу далі.

А мора мяцежнае—маткаю мне!

А бура—ў грудзёх у мяне!

Я—волат! паўстанец!

Я—вольны мяцежнік!

Я—славай кірую!

Я—сонечны воін!

Я—гром зоратканец!

Я—з цемрай варожай ваюю!

Я—волю з жалезных клыкоў вырываю!

Я—гнеў гарапашных!

Я—злосьць агнявая!

Я—помста за мора няшчасьця і сьлёз!

Мне—шаг ад зямлі да нябёс!"

Памчаўся далёка...

Прапаў...

І ня вернецца сьмелы ніколі...

Яго ня ўбача ўжо матчына вока...

І грудзі парвуцца ад болі...

Яму за адвагу пахвалы ня трэба.

Яму шлях бунтарскі—зарніца у небе.

Ён—шчасьце, ён—мара адважных людзей,

Ён—песьня старых і дзяцей.

3. Бядуля.

МУЛЯРУ

Муляр, слухай! Што кладзеш ты?
— Дол сьмяротны, бачыш,—склеп.
От, як скончу ўсё дарэшты,
Буду мець рубель на хлеб.

— Слухай, муляр: пакідай ты
Сьмерці сховы мураваць —
Хай ня знаць іх! Уставай ты,
Пойдзем жыцьце будаваць!

Бачыш: людзі, як бяздомкі,
Ходзяць скрозь бяз ўласных хат?
Я работнік спрытны, ёмкі,
Пойдзем, муляр, пойдзем, брат!

Возьмем кельні, малаточкі,
Дзьве рыдлёўкі, вінкель, шнур,
Гукнем: „людзі, галубочкі!
Хто ахвочы класьці мур?

Мур вялікі, вольнай волі,
Мур высокі да нябёс,
Мур братэрства, роўнай долі,
Мур для радасьці бяз сьлёз?

От, убачыш, прыдуць людзі
На ўспамогу ў грамадзе;
Кожны цэглу класьці будзе...
От дзе праца загудзе!

Сьцены зробім чыста, гладка,
Як з крышталю, столь, як шкло,
Скажуць людзі: „Вось дык хатка!
Роўнай ў сьвеце ня было!“

Будзем есьці ў гэнай хаце
Смачны, чысты, пульхны хлеб.
Пойдзем, муляр, пойдзем, браце,
Хай другі канчае склеп!

А. Гарун.

ЧАГО Я ХАЧУ

Не прашу забыцця я ў цудоўных чарах,
Каб ня мець ніякіх думак і клопотаў,
А сядзець й ня дыхаць у салодкіх марах,
Абсыпаны макам ціхае дрымоты.
Не прашу забыцця на зямлі панурай,
Не прашу сьвятога дзіўнага спакою,
А прашу я моцна і прашу я буры,
Цёмнае, сібернай, страшнае і злое,—
Каб ад ветраў шумных ўся зямля траслася,
І танула неба у цямнячай хмуры,
Ад якой маланка з громамі-б лілася
Да зямлі дрымотнай, да зямлі панурай.
Не прашу спакою, не прашу забыцця,
Бо жыццё заўсёды ў сьцішы замірае,
А прашу я буры, бо у буры жыццё
З сілаю магучай біцца пачынае.

Ц. Гартны.

ВЯЛІКАМУ ПЕСЬНЯРУ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Прывітаю Я. Купале

Пела, гудзела чароўная ліра,
Гучна нясьліся кругом адгалоскі;
Струны жывыя даводзілі шчыра
Горкія мукі і радасьці вёскі.

Яснай ліхтарняй на вежы-званіцы,
Зоркаю сьветлай маніў да сябе;
Бляскам агністым сьвіталі зарніцы,
Край абуджаўся, ішоў к барацьбе.

Помню—у садзе пад сьпеў навалініцы,
У цёмнай альтанцы сярод гушчары
Пеў на „Жалейцы“ і піў, як з крыніцы,
Сокі цудоўныя з раньняй пары.

Потым сьціхалі грымоты... Альтанкі
Жомчугам лісьце блішчала ад сонца...
Статак дамоў ужо гналі на ранкі...
Вёскі, маленства, малюнкi бясконца...

„Градам“ забіла зусім бедака,
Быльнік на бацькаўскіх гонях парос;
З клічам тваім „пажалей мужыка!“
Кожны, ўздыхнуўшы, надзеяй васкрос.
Волатам вёсак і пушчаў вяковых;
Сынам краіны і родных палёў
Квітні купальнымі краскамi новых—
Сьветлых, нясьмертных, агністых вянкаў.

Міх. Зарніца.

С Ь Ц Е Н Ы

Цаглінка к цаглінцы і сьцены паўсталі...
Старайцеся, брацьце, дык стане і столь.
Ня дарма бяз жалю мы рукі хвасталі,
Ня дарма гняце нясутрымны іх боль.

Зірнеце на сьцены: яны бы з крышталю.
У іх адбіваецца казка і сон;
У іх адбіваюцца сінія далі,
Малюнкі чароўных і сонечных дзён.

На сьценах каляды і дзівы купальля,
На сьценах дэвізы—адзнакі вякоў.
А радам, бы сонца чароўнае, пральля
Працуе ля кроснаў, ля іх чаўнакоў.

Купальскія кветкі малюнак багацяць,
І сонца праменьні залочаць усход...
Ці-ж шкода той моцы, на сьцены што
будуючы дзівы, працоўны народ?!

Аркадзь Моркаўка.

Я ХАЦЕЎ-БЫ ПЯЯЦЬ...

Я хацеў-бы паяць,
Як пая

Цёмны бор непагодаю,
Каб вакол абуджаць
Зыкам песьні свае,
Хто ня кінуў йшчэ спаць
Пад нядоляй-нягодаю.

Я хацеў-бы палаць,
Як палае

Бліскавіца між хмарамі,
Каб агні запалаяць,
Дзе йшчэ цемра вітае
Над зямлёй, над абшарамі.

Я хацеў-бы гусьці,
Як гудзе

Вецер буры-навалы узянятае,
Каб нашчэнт разьнясьці
Па лясох, па вадзе
Панства долі-нядолі заклятае.

Я хацеў-бы ўладаць
Хоць-бы мігам адным
Непакорнай, магутнаю сілаю,
Каб змагчы, зруйнаваць
Ўсё ліхое вакол
І ўжыць шчасьце над гэтай магілаю.

Ц. Гартны.

Ц. ГАРТНАМУ

Поле ціха шаптала калосьсем,
Як находзіла ворагаў раць...
Гэта ты у чырвоную восень
Сонны край свой пачаў вартаваць.
На шляху, на прыбітым гасьцінцы,
На здратованых коньмі палёх,—
Гучны кліч твой, як водбліск зарніцы,
Адгалосам жывучым разьлёг...
Кургану не пяліся песьні,
Кім насыпаны, хто там ляжыць,—
У зямлі спачываць ім ня цесна,
Не гнятуць іх гнілыя крыжы.
Ты вярбою шумеў пры дарозе,
Гольлем вабячы неба блакіт,
Да тых гоняў хіліўся бярозай,
Дзе прастор быў крывёю заліт.
Шмат разоў ты у полімі жыцця
Захліпнуцца зьбіраўся бяз сьлёз,
Калі вецер пажоўклае лісьце
Па загонах спустошаных нёс.
І на хвалях вады ружаватай
Човен твой пераплыў ужо мель,
Разагнаў ты штандарам узьнятым
Над балотам туманную бель.

М. Чарот.

ВОЛЬНАЕ СЛОВА

Многа народы цяrpелі прымусаў:
Жыць не давалі няволя і зьдзек,
Горшае-ж долі, апроч беларуса,
Можа ня знаў ні адзін чалавек.

Так адшчапенец з усьмешкай ганьбовай
Мову гразьцю сваю-ж паліваў,
Сілай навязваў чужак яму мову:
З роднаю жыць, гаварыць не даваў.

Кожны народ сваю думку хоць сьмела
Моваю роднай ня ў сорам казаў,
А беларуса ганьбоўна нямела—
Кожны мужычай яе называў...

Зьняўшы-ж пагарду і цяжар вяковы,
Вышла на волю, як кветка красы;
З курнае хаты, з будынкаў вясковых
Сьмела ліюцца яе галасы.

І прабудзілася ў многіх сумленьне,
Сорам пакінуў нямала людзей—
К роднаму сэрца пачула імкненьне
Разам з вялікаю сілай ідэй...

Новага жыцця ўзьнялася будова:
Волі, любові, братэрства, добра—
Жыці пачне беларуская мова,
Бо адраджэньня прыходзіць пара.

Ў гучны акорды свабодных народаў
Нашага слова пальльца паток.
Вер, беларусе, у шчасьце свабоды,
У вешчае слова, што кажа прарок.

У песьні, ў казцы, ў гаворцы, ў прамове
Гонар красы прабудзіла вясна,
Вольнаю хваляй разносіцца слова,
Грае аб шчасьці ўжо звонка струна...

А. Гурло.

ВЕДАЙ, СЬВЕТ...

Ведай, сьвет, што я сын мужыка-бедака,
Які доўга ў няволі стагнаў...

Ўздавала мяне яго чорна рука,
Акупала нядолі адвечнай рака,
Голад, холад мне ў твар пазіраў...
Дні ішлі... У беднай вёсцы пеў песьні
народ,

Разганяў гэтай песьняй нуду...
Ў полі жыта ў снапох, нібы той акалот,
Хата згніўшая ўся, хлеў стары без варот,
Вось якую я бачыў бяду...

Ўсе казалі, што й сын, як і бацька-мужык,
Перад панам свой горб будзе гнуць...
Што з другімі людзьмі ён ня пойдзе у лік,
Запрацуе сабе лапці з ліпавых лык,
Вольнай песьні ня будзе ён чуць.

І запала тады іскра ў сэрца грудзей,
Запаліла там помсты пажар,
І з агнём тым у сьвет я пашоў да людзей,

Песьні сам пачаў пець я пра волю сьмялей,
Каб быў кожны сабе гаспадар.
Бач, ад песьні маёй скалыхнуўся ўвесь
сьвет,

Сонны край я ураз разбудзіў...
І на тым кургане, дзе сьпяваў сумна дзед,
Дзе мінулай няволі ня змыт яшчэ сьлед,
Прамень шчасьця ужо засьвяціў.
Паўстаюць, як з зямлі, рвуцца к волі з
цяньёт,

Песьня ў сэрцы спаткала адгук!
Йдуць да сонца яны, йдуць к жыцьцю—
напярод,

Абагрэцца хутчэй, асушыць кроў і пот,
Загаіць мазалі чорных рук...
Ведай, сьвет, я вясковы—мужычы сыноч,
Я пю, што пяе селянін,
А ты чуеш? Іграе заводаў гудок,
Ў кузьні гучна зьвініць каваля малаток,—
Пра адно мы п'ём, як адзін!

М. Чарот.

ГРАЙЦЕ, ПЕСЬНІ

Ці то позна, ці то рана,
Чую нейкую напасьць;
Дзе ні стану, дзе ні гляну,
Думка ўсюды голас дасьць.
Неба, сонца, месяц, зоры,
Людзі, пушча, ўся зямля,

Ўсё да сэрца штось гавора,
Ўсюды бачу моц жыцьця;

І пагодай, непагодай
Не магу драмаць, чакаць:

Так і хочацца заўсёды
Песьню вечную сьнаваць;

Добрай доляй, дзіўнай казкай
Сон палошыць з хат нямых,

Пацяшаці сонца ласкай
І старых і маладых;

Зваці, клікаць на пакосы,
На нязьмераны прастор,

Хай зазвоняць сьмела косы,
Грукне ў лесе хай тапор;

Хай цярэбяць, косяць, звоняць,
Клік пускаюць на ўвесь сьвет,

Аж няўлады ўсе разгоняць,
Ляжа чысты роўны сьлед.

Гэтак, покі сэрца чуе,
Што ня час у шапку спаць,

Грайце песьні, хай красуе
Наш загон і сенажаць.

Я. Купала.

ЗВАЯВАНЫМ

Сьпеце ўсетыя, што праўды пасьвеце шукалі
І, не здабыўшы, ў дамоўкі бяз часу зышлі,
Гразьзю ў вас кідалі, вольна дыхнуць не
давалі...

Хай-жа пацешацца: ўжо вы спачылі ў зямлі...
Гулка нясецца стогн лесу ў начныя пацёмкі,
Плача-галосіць у коміне вецер глухі...
Сьпеце вы, слаўныя гора і працы патомкі,
Хутка над вамі распалім памінкаў агні!
Мала вас, мала было паміж цёмнымі намі;
Сільны яшчэ быў наш блуд і туман кругом
нас!

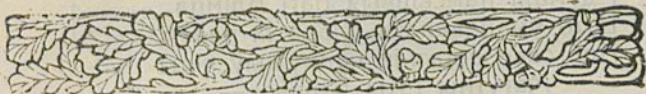
Вы, перамогшы усё, узьняліся арламі,
Блескам былі нам, тым блескам, што гас
і ня згас!

Грозна нясьліся магутныя вашыя клікі;
Нават каменныя душы скідалі свой сон;
Радасьцю дзіўнай зьвінеў ваш край бедны,
вялікі...

Сіл не хапіла... запеў пахаронны вам звон.
Сьвежыя наспы мураўка яшчэ не пакрыла,
Жвір толькі сьвеціцца, змыты сьцюдзёным
дажджом...

Сьпеце! мы вашых навек не забудем магілаў;
Збуджаны вамі, мы ўскрэсьлі, мы больш
не засьнём.

Я. Купала.

РАСКУТЫ ПРОМЭТЭЙ*)

„За гарамі горы хмарамі павіты,
Пасеены горам ды крывёй паліты;
Спакон веку Промэтэя там арол карае,
Штодзень дзяўбе яго робры, сэрца
разрывае“.

З народнай песьні аб Промэтэю.

Калісь у старажытнасьці багі Алімпа
К скале, марскі што грэбень абмываў,
Так моцна прыкавалі Промэтэя,

Што нярухома ён, як-бы мярцьвяк
ляжаў.

Як толькі ён, зьнямеўшыя ад болі рукі й ногі
Хоць крыху рупіўся заварушыць,
Яго пакутай злоснаю каралі.

Здавалася, што надта мала будзе
ўжо ён жыць.

Як толькі ён хацеў падаць свой голас,
Яны хутчэй яму сыціскалі рот.

І хоць ён людю мілы быў, бо даў сьвятло
жывое,

Але адратаваць яго бязмоцны быў
народ.

*) Промэтэй—гэта, як гаворыцца ў грэцкіх апавяданьнях аб багох і волатах,—дзяцюк-асілак, які ўкраў у багоў для людзей агню і за гэта багамі быў прыкаваны моцнымі жалезнымі ланцугамі да скалістае гары.

І думалі памсьцівыя багі Алімпа,
Што ўмацавалася улада іх навек.
Але свае астатнія напружыў сілы
Магутны гэты чалавек—
І затрашчэлі і рассыпаліся з званам,
Трымаўшыя яго так моцна ланцугі.
І вось, на дзіва ўсяму сьвету, вольны
Пакінуў ён марскія берагі.
Багоў Алімпа захапіў спалох вялікі,
Замёрла сэрца ўладароў ліхіх
Ад думкі тэй, што Промэтэй ўжо хутка
На грозны суд пацягне іх...

.
Лунаюць скрозь чырвоныя штандары...
Здаецца, згінула навек ліхое зло.
Зьлілося ўсё—сьцягі, народ і песьні—
У адно чырвона-бурнае сьвятло.
Цябе я сёньня ўсюды бачу, Промэтэй
наш родны.
Хай ведае аб гэтым цэлы сьвет.
У шумных гарадох і ў ціхіх вёсках—
Твой скрозь відаць чырвоны сьлед!
Парваў навек ты ланцугі пакуты,
Нясеш аб сьветлай волі гучны клік.
На дзіва дзіўнае усім народам
Зьявіўся ты—магуч, вялік!
У вуснах ачуняўшага народу—Промэтэя
Цудоўнай новай песьні гук зьвініць,
І вестка аб жыцьці сьвятлістым, вольным
Наўкола шпаркая ляціць.
Ідзе народ бязьлічнай грамадою,
З вясёлым гімнам волі залатой,
Наперад дружнаю магутнаю сям'ёю—
Да працы ўцешнай, вольнай і сьвятой!

Я. Журба.

НЕ ГАСЕЦЕ АГНЁЎ

Не гасеце агнёў! Хай гараць весялей,
Хай палаюць іскрыста ў цьме ночы...
Не гасеце агнёў! Хай праменьні ясьней
Асьвятляюць праспанья вочы!..

Не гасеце, бо досыць ўжо цьме панаваць.
Няхай полымя зыркае ўецца,
Ўжо дарогу ад цемры пара асьвятляць,
Ўдаль туман ужо рэдкі нясецца...

Не гасеце агнёў, пакуль ноч ня міне,
Пакуль сонца зямлі не сагрэе;
А прыгожы дзянёк серабрыста блісьне,
І дарога жыцця прасьвятлее.

А. Гурло.

Я МУЖЫК БЕЛАРУС

Я мужык беларус,—
Пан сахі і касы;
Цёмны сам, белы вус,
Пядзі дзьве валасы.
Бацькам голад мне быў,
Гадаваў і карміў;
Бяда маткай была,

Праца сілу дала.
Хоць пагарду цярплю,
Мушу быць глух і нем,
Хоць сьвет хлебам кармлю,
Сам мякіначку ем...
З цяжкай працы маеі
Карыстаюць усе,
Толькі мне за яе
Няма „дзякуй“ нідзе.
Глянь, высокенькі бор,—
Вокам нельга прабіць;—
Загудзеў мой тапор,
Як блін поле ляжыць!
Сошку з вышкаў сьцягнуў,
Кабылічку ўшчаміў,
Сьпіну трохі прыгнуў,—
Лес на пахань зрабіў!
Дый засеяў кусок,
Потым з жонкай пажай,
Пан пшанічкі тачок,
Люба глянуць, наклаў.
Так вось, людцы, які
Я мужык беларус:
Пад ілбом сінякі,
Цёмны сам, белы вус.
Эй, каб цёмны ня быў,
Чытаць ксёнжкі умеў,—
Я-бы долю здабыў,
Я-бы песенькі пеў!
Я-б патрапіў сказаць,
Што і я—чалавек,
Што і мне гараваць
Надаела ўвесь век!

Я. Купала.

РОДНАЕ СЛОВА

Пад навай крыўдаў многія сталецці
Мы няслі пакорна лямку беспрасьвецця.
Мы няслі—ўсё ныла, гінула памалу,
Аж ня нашай наша бацькаўчына стала.

Не для нас сасонкі нашы зашумелі,
Не для нас пасевы нашы зарунелі;
Адно ты нам, слова, асталося верным,
Каб вясці з упадку к радасьцям
нязьмерным.

*

Каб вясці нас, як мы век свайго сумленьня
Не заклеймавалі помстай, зьністажэньнем,
Мы калі ўміралі, то ішлі на муку
Для чужой карысьці, пад чужой прынукай.

Сеючы-ж і дома і за домам косьці—
Дзе нас гналі нашы леташнія госьці,
Як у пушчы цёмнай, зьбіліся з дарогі
І здарма чакалі ад людзей падмогі...

*

Ўсё спаганяць людзі, покі ноч шалее,
Вырвуць веру ў шчасьце, веру і надзею,
Дый таго ня вырвуць, што напела маці
Ночкай над калыскай роднаму дзіцяці.

Ой, ня вырваць з сэрца цябе, наша слова!
Ой, ня ўзяць ніякім сховам ды аковам,
Як бяруць матулю у малой дзяціны,
Як бяруць у бацькі апошняга сына!

*

Ты зжылося з намі, бацькаўскае слоўца,
Як-бы карань з дрэвам, як-бы з небам сонца;
Дзеліш з намі вечна ўсё, што з намі ходзе
У благой і добрай мачысе-прыгодзе.

І мы самі нават мо' не спазнавалі,
Як у думках нашых цябе гадавалі,
Як цябе хавалі ў шчасьці і няшчасьці
Ад напраснай злосьці, ад людзкой напасьці

*

Ты ў жыцці вяло нас з хвалай і няхвалай,
Быў час—свае правы чужым дытавала;
І цяпер хто зводна над табой сьмяецца—
Гэта або вецер, што ў платох трасецца,
Або той сьмяецца, хто ня знаў ніколі
Чалавечых думак, чалавечай долі,
Хто ў грудзях гадуе злосна, няпрытворна
Замест сэрца—камень, мест душы—
дым чорны.

*

Як жыло ты з намі—будзеш вечна жыці—
Грамадой мільёнаў з сьветам гаманіці...
З попелу мінуўшых дзён сьляпых, крываваых
Весела узойдзе рунь сьвятлянай славы,
І радзімым словам рукой мазалістай
Беларус упіша на страніцы чыстай
Кнігі ўсіх народаў важна ў няпрымусе
Сумную аповесьць роднай Беларусі.

Я. Купала.

ЗАВОД

У бегу дзён я чую звон,
Машынны звон, стальны...
Магутны ён мой гоніць сон,
За ім яшчэ званы.

У даль бягуць, зьвіняць, гудуць,
Заводзяць роем пчол;
Ідуць, па вочапах паўзуць
Раменьні навакол...

Між іх палос ёсьць шмат калёс—
Ад іх ізноў шнуры,
А там насос у землю ўрос...
Мурашкі—жыхары.

Скрозь дым і муць куюць, куюць
Залеза і чыгун,
А печы дзьмуць—агнём плююць,
А стружку, нібы ўюн,

Варстат грызе,—яна паўзе
З зубоў яго на дол,—
Аж пот ідзе!... Завод гудзе
Ўдалі ад ніў і сёл...

А. Гурло.

КРАСУЙ, ЗБОЖЖА!..

Красуй, збожжа майго краю,
Каласісь багата!

Жджэ за працу ураджаю
Ад цябе аратай.

Хлебароб, аддаўшы сілы
Свайму полю-ніве,

Усьміхнецца табе міла,
Што ты урадліва.

Красуй, збожжа майго краю,
Каб зярно зьлілося

У адплату аратаю
Ў ядрыя калосьсі!

Сонца, з неба шлі праменьне,
Залаці чароўна!

Ў зямлю кінута насеньне
Родзіць колас поўны.

Красуй, збожжа майго краю,
Убірай палеткі!

Хай табою аратая
Весяляцца дзеткі!

Плён за працу верне ніва—
Ўцешыш думкі, вока,

Як поўныя вазы жніва
Пагрымяць да току.

Красуй, збожжа майго краю,
Зіхаці расою,
Што у працы вылівае
Селянін сьлязою!
За багацьце-скарбы краю,
Нівы шнуркоў вузкіх,—
З вамі радасьць запалае
Ў хатах беларускіх.

Цішка Гартны.

К А В А Л Ю

Куй, каваль! Зялеза гнецца...
Іскры хай лятуць далёка,
Хай стук молата нясецца,
Сэрцы раячы глыбока.

Хай твой стук народ пачуе
І прачнецца, як адзін...
Працы боль і ён адчуе...
Куй мацней ты: „бом“! ды „дзін“!..

К табе прыдуць на ўспамогу,
Нібы вырастуць з зямлі,
Бо ў жыцці куюць дарогу
Людзкой долі кавалі.

Куй, каваль! Няхай прачнецца,
Хто йшчэ сьпіць чароўным сном,—
Да іх хутка данясецца
Песьня молата: „дзін“! „бом“!..

М. Чарот.

Б У Д У Ч Ы Н А

Кіпіць работа, плыве пот,
І крык і гул, як гром;
Туды-сюды снуе народ:
Будуюць новы дом.

Лапаты рэжуць глыб зямлі,
Зьвініць сталёвы лом:
На месцы даўняй старыны
Будуюць новы дом.

Штодзень угору сыцены йдуць
Ушыр і ўдоўж кругом,
Баліць мазоль і рвецца грудзь,
А ўсё-ж будуюць дом!

Настане дзень, надыдзе час,—
Мы моцну столь зьвядзём,
І лепшай прышласьцю для нас
Быць мусіць новы дом!

Працуйма-ж, брацьце! Хай хутчэй
Наш льецца пот цурком:
Прыжджом і мы сьвятлейшых дзён,
Як скончым строіць дом!

Галубок.

ЧЫРВОНЫ ШТАНДАР

Кроў нашу п'юць даўно ўжо каты,
Льле горкі сьлёзы кожны з нас.
Надыйдзе хутка час заплаты,
Паны! Судзіць мы будзем вас.

Гэй, далей рвіся ўвысь волі гімн—
Над сьветах кліч чырвоны ўецца.
Ён нясе барацьбы новы ўздым.
Шлях наш пажары асьвецяць.
Са сыцягу кроў агнём ліецца—
То наша кроў у тым агні,
То кроў работнікаў на ім!

Браты! Хай кожны пасьпяшае
Грудзямі новы шлях прабіць,
Хто рэчку быструю стрымае,
Скуль сілы гэтакай здабыць?

Гэй, далей... і г. д.

Нас злосьць тыранаў ня пужае,
Мацнее нашай працы ніць—
Старое зло навек сканае,
Дабро заўсёды будзе жыць.

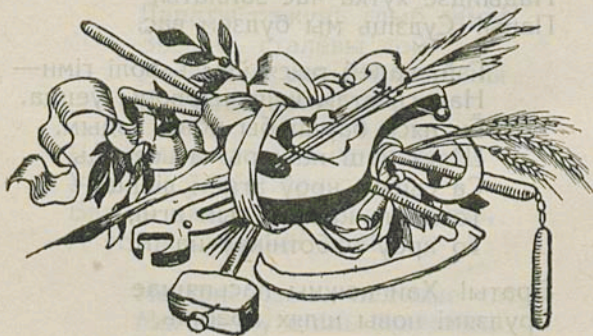
Гэй, далей... і г. д.

Ганебны ўціск тупы, халодны
Загінуць мусіць наўсягды!
Мы працай дружнай і свабоднай
Сатрэм няволі злой сьляды.

Гэй, далей... і г. д.

Гэй, прэч тыранаў, прэч аковы,
Хай згіне гора і бяда!
Мы сьвет збудуем вольны, новы,
Дзе праца будзе уладар.

Гэй, далей... і г. д.

ДА II МНЯ

Пад сыцягам Кастрычніка

Як сцягу, ці сцягу

Як сцягу мужыка

У свае лоды лаву:

Як стаю над табан

Сын надолі худы

І над цёмнай вадой

Сцяваю песьні людзі?

Што лодыдзе парр,

Зысмажэныя мне,

І адраджэнныя зор

Над народам блізня?

Што з белых грудзей

Беларусі дзяцей

Над табой загудзе

Песня вольных людзей

П. Барто.

ДА НЁМНА

Эх ты, Нёман, рака!
Ці ты думаў, ці сьніў,
Як сьлязу мужыка
Ў свае воды лавіў:

Як стаяў над табой
Сын нядолі худы
І над цёмнай вадой
Сьпяваў песьні нуды?

Што надыйдзе пара,
Зьнемажэньне міне,
Й адраджэньня зара
Над народам блісьне?

Што з балючых грудзей
Беларусі дзяцей
Над табой загудзе
Песьня вольных людзей.

Ц. Гартны.

РЭВОЛЮЦЫЯ

Яна прышла ад цяжкіх сох,
Яна прышла з цямні куткоў,—
Хто ў муках дні жыцця правёў
І ў жыцці цяжкім век нямог,—
Той к нам яе з сабой прывёў.

Пад сьвіст гудкоў, пад вёрт калёс,
Пад голад-холад, недасон,
Адвагай гардай абнясён—
Ваяк чырвоных легіён
Для бойкі слаўнае узрос!

І грывнуў гром наўкол-наўкруг,
Раздаўся зычны, гарды кліч,
І зьвіс буржуяў зьядлых біч,
І спаў абцянуты ланцуг
З тых плеч, каго скаваў паніч.

Гары-ж, агонь Кастрычніка, гары!
Свой промень зыркi раздувай,
Няхай ён зьзяе з краю ў край...
Хто сыпіць да гэтае пары—

ЎСТАВАЙ!

Ц. Гартны.

ЧЫРВОНА-ЧОРНАЯ ЖАЛОБА

Плыў мароз па струнах драцяных
ад слупа і да слупа,
іржавым водгульлем стагнаў
ад каменна-бэтонных валатовак-скрынь
вялікіх мест
да шурпатых саламяных стрэх
бабулек згорбленых—
вясковых хатак.

Ён на дарозе ўсюль сяваў па дрэвах
срыбны мох бялява-сівай шэрані.

І ноч паўзла, як вуж.

А па шкляных палёх нябёс
каціліся, зьвінелі
пружка-цвёрдыя брусьніцы
буйных зор.

У сьвітцы сьцюжы шэрай
Беларусь Савецкая
што хвілю размаўляла
з роднаю сваёй сястрой—
з Масквою.

Гаварыць шмат аб чым было:
Зьезд Саветаў, здароўе Ёльліча.

Нэрвамі і жыламі аднымі
з СССР наш край навакi сплечены
у арганізм адзін,
ў адну магутную і творчую машыну.

* * *

Зыгзагі радыё сум жудасьць перакінулі
з Масквы у Менск...

На раніцу ўвесь горад знаў...

Бы глюгі чорныя агідных каршуноў,
трубкі тэлефонаў клявалі вушы,
і злавяшчуньнім клёкатам
хрыпелі словы два:

„Памёр Ленін“.

Смуткам-роspаччу вачэй
прарубывуліц ажалобіліся.

Урачыста шопатна вакол.

А ён глядзіць з тысячаў портрэтаў
тысяччу вачэй з нямою думай
з абурштынених вітрын,
са сьцен, з вакон, з пакояў,
з часопісаў, лістовак,
з кніг на розных мовах,
абрамлены жалобнай чорнай сьцежкай.

Абрысы чэрапа так дзіўна вялічавы,

ў ім туліцца дабро і бацькі і прарока,
сталёвы гарт бароцьбаў асілка-вялікана,
і думы генія, што каленай стралой
імчацца, віхрацца, пылаюць
з ушчэльляў прошласьці туманнай
у будучыны сонечную далеч.

* * *

Жалобы дні плывуць у бяздоньне дзён,
бы ў каменную глотку сфінкса.

І зморшчыны па тварах мас
ратаі смутку-роspачы
аруць у барозны.

То сьмерць асілка.
Канчына Промэтэя:
— Памёр Ленін,
— Няма Леніна,
— Жыве Ленінізм,—
жар-птухі радыё з Масквы
марозьліва-гарачай,
вульканіста-бунтарскай,
Вэзувію падобнай,
па сьвеце ўсім маўляў маланку,
вестку ймчаць.

* * *

Ночна-макавыя колеры,
рэволюцыйны знак жалобы,
нябыцця ноч і пломень-кроў змаганьня
шлюбуюцца ў адно.
Палахліва-жудасны той шлюб
чырвона-чорны.

Мазольны люд сусьвету ў момант пазнае:
— Памёр Ленін,
— Няма Леніна,
— Жыве Ленінізм.

Дзень дваццаць першы пачатку году
сёмага
кастрычнікавай буры
у жалобе чорнай з крэпу
адзеты на ўсім сьвеце.
І шэрагам нямых вандроўцаў
тугі сур'ёзна строгай
гэты дзень жалобны
вякоў кялімы
прарэжа вастрынэй сярпа,
праб'е грымотным молатам.

І кожны гарапашнік шчыры жаль
ад сэрца выяўляе пасвайму,
паводлуг звычайу сваіх.
Усюль работніцка-сялянскія грамады
чуюць сваю страту.
Нэрвы ўсіх працягнуты, як стрэлы,
к сонцу Рэволюцыі—
к свайму Леніну,
к яго казцы, замалёванай вялікім малерам,
к грывотна-бурнаму
Чырвонаму Крамлю.

З усюль:
ад Афрыкі пякуча-шэрай,
ад вод блакітных Ганга,
ад старых сыцен Кітаю,
ад тундраў малочна-мглістага Сібіру,
ад зямель Колюмба,
да паўстанчых змрочных пушчаў Беларусі
зьліваюцца ў адзін вялікі шквал
дэманстрацыі і мітынгі рабочых.
Бо кожны сэрцам разумее,
што Леніны ў гісторыі чалавецтва
ў тысячагодзьдзі толькі раз бываюць,
якія твораць эры на зямлі.

Кожны край пасвойму
веліч яго ставіць:
— Ленін—Конфуцы,
— Ленін—Будда,
— Ленін—Маісей,
— Ленін—Хрыстос,
— Ленін—Магамэт,
— Ленін—Наполеон,
— Ленін—Бісмарк,

— Ленін—Вашынгтон,

— Ленін—Маркс.

Так з усяго сьвету.

А беларуская кабета ў шэрай вёсцы
ад прастаты і шчырасьці сваёй
галошаньне дзядоўскае заводзіць,
пранікнутае горам,
аплеценае вобразамі старасьвецкіх дзён,
як тыя дэсані на паясох вясковых:

— На каго-ж ты нас пакінуў ой, тату-
ленька!

— Асірацелі без цябе мы, ой, зязюленька!
За душу Леніна малітву шчыра шэпча,
сьвечку ставіць
і пэўна, што за любоў к гаротным
ён пападзе у рай нябесны...

* * *

Творчы дух людзей, натхненьнем поўны,
цяпер красу і мудрасьць Леніна шукае:

вучоныя філёзофы трактаты пішуць
тоўстатомныя аб Леніне.

У кожным яго слове дзівы гэнія знаходзяць.

Пэты з вобразаў і рытмаў мілагучных
вянкі плятуць яму на маўзалеі
з сотняў вершаў, нібы з незабудкаў.
Композытары ў хаосе згукаў
гармонію знаходзяць для жалобных маршаў
на яго канчыну.

Маляры, скульптары шукаюць
сакрэты ліньняў, фарбаў,
каб як-небудзь увекавечыць
для будучых сыноў зямлі

магутны воблік Леніна,
усім цяпер вядомы.

Кіно-фільмы плянэту нашу
поясам абкрылі—
адбіткам дзён жалобных.

Прамовы Леніна з грамафонных
тафляў яшчэ доўга будзе слухаць
вызвалены люд.

* * *

А яго найлепшы твор,
найлепшы монумент—
С. С. С. Р.

Аб ім мастацтва—
адбітак толькі слабы,
толькі цень туманны.

Ён сам—з поэм поэма.

Не ў пэргамінах,
Не ў фоліянтах,
Ня ў маршах жалобных,
Ня ў статуях,
Ня ў фарбах—
У жыцці.

* * *

Надыйдзе час,
І ленінізм абхопіць
агнёва-сонечным штандарам
С. С. С. Р. сусвету.

Сказы тысячалеццяў
аб сьветлай долі чалавека,
якія выяўленьне знайшлі

ў адным магутным і прыгожым чэрапу,
спраўдзяцца ў жыцці.

Усцixне бура боек, спрэчак,
ня будзе ані клясаў, ні народаў,
а будзе ўсюды
вольны, творчы чалавек.

Тады,
праз стагодзьдзі,
з усіх краёў зямлі
штогод
у дзень дваццаць першы студзеня
памкнецца грамадою люд
у Чырвоную Мэчку—
саркафаг той паглядзець,
дзе спачывае на Чырвонай Плошчы
вялікі правадыр працоўных мас,
якія колісь волю вырывалі
з клыкоў зьвярыных
капіталу.

Дзівіцца будуць тыя пакаленьні
Ленінскаму гэнію,
што думкамі і дзеямі
тысячагодзьдзі пранікаў.

3. Бядуля.

АРЛЯНЯТАМ

I

Гэй, узьвейце сваім крыльлем,
Арляняты, буйна, бурна,
На мінулых дзён магіле,
Над санлівасьцю хаўтурнай!..
У маланках пяруновых,
З гулкім гоманам грымотаў
Для вякоў дыхтуйце новых
Нячувалыя ясноты.
Вам сярпы і косы ў рукі
Ды мячы, каваны з сталі,
Далі буры, завірухі,
Што тут вылі, бушавалі.
Цень мінуўшчыны праклятай,
Дзе бізун гуляў з нагайкай,
Зьмяціце вы, арляняты,
Сваёй новай сілай, байкай.
Ужо выбіла часіна
На вялікую прыгоду
Выйсьці з мутнай каляіны
Беларускаму народу.
Ў чарадзеіным карагодзе,
У небасяжнае свабодзе,
Без аковаў, на прывольлі
Ўжо віхрыцца наша доля.

Вам на памяць Серп і Молат
 Даравала доля,
 Каб з вас кожны быў, як волат,
 Ня гнуў плеч ніколі.
 Каб здабытую свабоду
 Зналі, шанавалі,
 І ў цяжкую прыгоду
 Ўсталі грознай хваляй.
 Зашумелі, загудзелі,
 Як віхор сусьветны,
 Не праспалі у пасьцелі
 Волі агняццветнай.
 Вам дасталіся ад продкаў
 Сохі і бароны,
 Каб вы ў час пасьля паводкаў
 Вышлі на загоны
 І з'аралі сваю ніву
 Широка, глыбока,
 Зерне ўкінулі шчасьліва,
 Чыстае, як вока.
 Каб рунела зерне тое
 Весела, яскрава
 Побач з вашай маладою
 Сакалінай славай.
 Вам пакінулі прадзеда
 Гартаваны косы,
 Каб вы з імі сонца сьледам
 Вышлі на пакосы;
 Каб касілі да упаду
 Пустаццвет і зелье,
 Што сваім пякучым ядам
 Труціць кроў у целе.

Каб зьвінелі вашы косы
Над зямлёю соннай
Ад начных да ранніх росаў
Звонка, векапомна.

* * *

Вам у спадчыне ад роду
Засталіся песні,
Каб быць вашай асалодай
У жыцця прадвесні.
Каб вы пелі ня сьціхалі
Ў радасьці і ў горы,
Гаманілі нібы хвалі
У бурлівым моры.
Каб шоў гоман няспыняны
Ад поля да поля
І людзей, яшчэ скаваных,
Заклікаў на волю.

Я. Купала.

У ЗАБРАНЫМ КРАЇ

Недалёка ад нас, дзе на месцы руін
Палац працы будуюцца вольны,
За мяжой, што разрэзала вольны наш край,
Скуты волат ляжыць паднявольны.
Разрываецца сэрца і ные душа
І дымяцца крывавыя раны.
І сумуе гаротнік агністай журбой,
Што краіна чужынцам забрана.

Але волат ня ўмёр і ніколі ня ўмрэ—
У пакуце гартуе ён сілы.
Ён імкнецца парваць ланцугі і паўстаць
К жыццю вольнаму з цёмнай магілы.
Толькі ўзняцца на ногі яму—і тады
Беражэцесь, паны-ліхадзеі!
Час расплаты бязьлітаснай прыдзе для вас
За ўсе вашы злачынныя дзеі.
А пакуль... там пакутуе волат-гэрой
І з надзеяй на ўсход пазірае,
Скуль чуваць званы працы ў магутнай сяўбе,
Песьні-гымны працоўнага краю;
Скуль разносіцца грукат вясёлы кляўцоў,
Шум калёс і гудзеньне прыводаў,
Песьня-звон вольных кос і сярпоў на палёх,
Песьня згоды шматлічных народаў...
Ходзіць здань па краіне й вяшчуе людзём,
Што ўжо хутка збавеньне настане,
І ўскалосіць забраны і зьнішчаны край
Жыцця новага сьветлае раньне.
І ляціць голас моцны байцоў-змагароў:
„Гэй, трымайцесь, нявольнікі, ўпарты!
Не пакінем у лютай бядзе мы братоў,
Не зламаць ім працоўнага гарту!
Мы ўсе межы зруйнуем, далучым свой край,
Мы здабудзем і волю і славу.
І аб слаўным змаганьні за волю братоў
Хай раскажуць патомкам дубравы“...

Я. Журба.

БЕЛАРУСЬ

I

Цябе вякі, як мумію, спавілі
Папоўскай цьмой і панскім бізуном.
Сярод жывых ляжала ты ў магіле,
Паміж славян—між каласоў залом.
А над табой жрацы, бы ў ночы совы,
Сьпявалі кант і жудасна раўлі.
Выцьцё званіц глушыла шум дубровы,
Задужак шэпт палохаў шыр ральлі.
Касьцёл, царква жар-сонца затулялі,
Туманіў мозг вядзьмарскі забабон.
А зьдзек-гурган з высьотаў, зьнізу, з даляў
Їрваў твой сьпеў—„мужыцкі, хамскі“ стогн.
Страшным судом яго званар палохаў,
А бізуном—агідны пан ліхі.
Ў нядзельны час бядак крахтаў і вохаў—
Грашмі ў царкве замазваў грахі.
Як п'явак жмут, сасуць твой карк бажніцы,
А гандляроў—як пройма дымных хмар.
Радзіны, сьмерць, хаўтуры ці жаніцца—
Два макляры пры гэтым: поп, карчмар.
Застыгла ты, як той вулькан знадворку,
Ўся пад куцьцёй „за душачак дзядоў“.
Была ты ўся курганам-лысагоркай,
Музэем цьмы пазгубленых гадоў.

А пад старой пад шматвяковай сьвіткай
 Кіпела кроў бунтарская ў грудзёх,
 Хоць гнулі карк, цягнулі жылы ў ніткі
 Зьдзіракі тры: і пан, і цар і бог.
 Прыгоньнік раб загартаваўся ў полі;
 Ёся Беларусь абросла мазалём.
 А дзікі лес русаліўся аб долі,
 Трывожыў сны падземны буралом.
 Рака Вільля, Дзвіна, лайбовы Нёман
 Шапталі сказ, раздольны сьпеў вясны;
 Паміж лясоў, лугоў бурлілі гоман,
 Аб вольных днёх наш лірык бачыў сны.
 Ён бачыў сны: гэрой радзіўся з зораў,
 Пашоў у бой за гарапашны люд;
 Там булавой сталёвай на прасторы
 Гадзюку біў, чыніў за цудам цуд.
 І вырас мост на дзесяць вёрст мядзяны,
 На ім дубы—разбойнікі стаяць,
 Паднялі крык, страхоцьце на палянах,
 Асілка рве, калечыць злая раць.
 З аблоку ўніз мільгнула палатнішча,—
 То казак цар—чароўны самалёт.
 На ім пястун народны на ігрышча
 Да сонца ўвысь узносіў горны ўзьлёт.
 Ёмчыць стралой, а хтосьці ў лозе грае;
 Жаўронка сьпеў ці трэлі хтось пляце,—
 То пастушок дзьме ў дудку каля гаю,
 Концэрт дае авечай грамадзе.
 Падобен ён Афінскаму Амуру,
 Што выдлубаў на мармуры разьбяр;
 А сьпеў яго—і смутны і пануры:
 Якраз-бы наш нядаўных дзён пясняр.

Як наш пясняр з эпохі адраджэння,
Якога кат цанзурны цікаваў.
Між абцугоў было яго імкненне—
Ён горкі лёс сьлязьліва апяваў.
З нямой тугі, з глухой недагаворкі
Гуслярскіх струн будзіўся наш ратай.
У ночны час поэт глядзеў на зорку,
Вучыў любіць ён вукрадкам свой край.
Вяла ігру благая доля з намі,
Як варажбіт калодаў старых карт.
Аднак народ пяўца свайго уцяміў:
„Тутэйшы“ люд здабыў патрэбны гарт.

III

Праз грукат-хрып сусьветнай дзікай бойні,
Праз груды цел, праз алавыны стогн,
Праз пустыры разрытых родных гоняў,
Праз мора сьлёз, праз царскі, трухлы трон,
Праз дым, пажар магнацкіх гнёзд пры-
надных,
Праз крык, праз гнеў і праз бясьсільля
злосьць
Паноў, мяшчан пры Кераншчыне здраднай
Да нас Акцябр прымчаў—чаканы госьць!
Бы Сьветагор слаўны з казкі сівай,
Ён родны край ператварыў у дзіў;
Свабодны гимн запеў на рабскай ніве,
Ён прышлы час бы казку спарадзіў.
Як гэній зор, Акцябр зірнуў у сенцы—
Пакіраваў свой бег усьцяж назад.
Эўропа—стук панамі у вакенца:
Ты адчыні ім браму, хоць ня рад.

IV

У першы раз—Вільгэльм тут еў сьняданьне,
У раз другі—Пілсудзкі зводзіў звод.
Буржуй быў рад: „Пануй-жа тут, мой пане!“—
І піў да дна свой келіх наш народ.
Сярмяжны гнеў як бухнуў буйнай бурай—
Пачалі мсьціць дзяцюк і стары дзед.
Магнат дрыжыць, трасецца яго скура:
Шмат вілаў, кос забразгалі ў багнэт.
Паўстанчы край і вечарам і ўранку
Глядзеў на сьмерць, на груды цел, на кроў,
Зрываў з паноў арлістую „пазнанку“
І спраўдзіў сказ—паданьне гусляроў.
Таіў наш бор сьпяваньне партызанаў,
Таіў кляцьбу—присягу пры агнях.
Бор знае моц савецкіх атаманаў,
У зброі ўсе ды з лірай у руках.

V

І зноў Акцябр зазьзяў, сакол магутны:
Зазвалі к нам чырвоныя з Масквы.
Яны былі галодны, неабуты,
Яны былі адважны, нібы львы.
Акцябр у нас наводзіць лад у хаце:
Працоўных друг і рупны гаспадар.
Пануе ўсюль асьвета, творчасьць, праца,
Макцьветны сыцяг шатром абняў абшар.
Іржу вякоў скрабе Акцябр чырвоны,
Зрывае з воч халопскую луску.
Штыхом, мячом запісаны законы,
З якіх карысьць на вёсцы бедаку.
Замест каляд, Акцябр адзначыў эру:

Сусьветны Май—наш пролётарскі фэст,
Замест „святной“ часоў паганскіх веры
Здабылі мы Комуны маніфэст.
Брыдзе, імчыць ад вёскі і да вёскі,
Брыдзе ў палёх, далінах, пустырох;
Грымяць усюль адгукі-адгалоскі,
Шуміць-гудзіць па местах-гарадох.
Нябесны „цуд“ ён рупна комсамоліць,
Трасе царквой, здымае „божы“ звон.
А словы—гром, а словы—гучны молат.
Юнак-прарок бязбожніцтва—то ён.
Знаходзіць цуд працоўны у навуцы,
У радзе—ўсе фокусы багоў.
І на‘т дзяды у храм навукі рвуцца,
І пастухі—сыны лясоў, лугоў.
Наш край цяпер чытае рупна кнігу,
Варожаць слух казаньні лектароў;
Гарбар, шавец і гарапашнік з нівы,
Жанчыны ўсе бяруцца за пяро.
Царкву, касьцёл, мэчэт і сынагогу,
Дзе фальш лунаў у храмах блуду, цьмы,
Народ бярэ назад ў ідола-бога—
Пад школу, клюб „нябесныя дамы!“

VI

А Беларусь бязбожніцаю стала,
Цвіце, расьце партыйкай маладой,
Глядзіць у даль—ў Эўропу капітала,
Трасе сярпом і молатам з гразьбой
На ёй блішчаць і літары і кропкі
Ў агні сыцягоў савецкіх устаноў.
Рабочы там і селянін ў атопках
Вартуюць край ад дзікіх грызуноў.

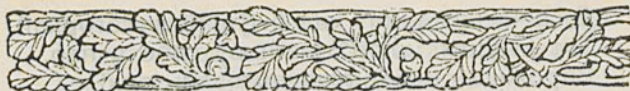
О, шчасьця шмат над быўшай лысагоркай,
Тут быўшы „хлоп“ знайшоў сабе цяпер.
Варожыць цьвет пяцікантовай зоркі,
Абліт красой узор С. С. С. Р.
О, колькі ў тых у літарах значэньня!
За іх сыноў шмат лепшых палягло.
Тут не адно людзкое пакаленьне
Сваіх байцоў за волю аддало.
Няхай наш сыяг спрабуе здэжэрці з месца
Ганебны пан, сусьветны капітал:
Тады мы ўсе—чырвоныя армейцы,
Тады мы ўсе—чырвоны, страшны шквал.

VII

А Беларусь зрабілась будаўніцай,
Кую свой лёс, будую новы быт.
Усюль кіпіць магутная крыніца,
Ніводны кут у краі не забыт.
Кую ў адно і гарады і сёлы
Ў адзін саюз, у творчы, моцны чын.
Працоўны люд сыпяе гімн вясёлы,
І мазалю тут лішне супачын.
Наш селянін у пух пратворыць глебу
Імпэтам сіл спрунжынавых канёў;
Аккрыліць край і заваюе неба
Шматкрылы ўзьлёт сталёвых жураўлёў.
Сьмялей, Заход! Ня плачце, нашы землі,
Пад каршуном ачумленых паноў!
У хуткі час мы пад чырвоным вэльмам
Разлучны край у цэлы злучым зноў!

3. Бядуля.

ДА МОЛАДЗІ

Ты, моладзь, сьмела і магутна,
Ты волі лепшай будаўнік;
Далёка песьня твая чутна,
Бо стан бязьмерна твой вялік.
Ты на ўспамогу йдзеш грамадай,
На зьмену тым барацьбітам,
Што век таміліся за кратай
І вольны сьвет здабылі нам.
Нібы прамень ты посьле ночы,
Надзея сьвету й цеплаты,
Дзіця сялянаў і рабочых,
Ідзеш да працы, моладзь, ты!
Да працы ўсе, хто чуе сілу,
Пад сыяг Чырвоны, Вольны сыяг!
Капайце ворагам магілу,
К Комуне стройце новы шлях!
Дзецям будучай Комуны
Сонца ясны шле прамень,
Песьню славы граюць струны,
Їх вітае новы дзень.
Хто пажар затушыць ў сьвеце,
Што шугае да нябёс?
Толькі вы—Комуны дзеці,
Вас чакае лепшы лёс.
Хто тварэц жыцця людзкога,
Волі, шчасьця, пекнаты?
Хто кладзе к жыццю дарогу?
Ведай, моладзь, гэта—ты!

М. Чарот.

ФАБРЫКА СЬМЕРЦІ

Сучасны лад у Польшчы зьдзёкамі і катаваньнем працоўных Заходняй Беларусі перасягнуў былую царскую Расію.

(З газэт)

Краіна родная! Дарогі крыжавыя,
скажэце гоманам нахмураных пасада:
— глумілі нас фэльдфэбелі Расіі,
як быццам поле ў буру буйны град.

Дарыла торбы нам, жабрачыя дарыла
„культура“ чорная разыюшаных баяр.
На струны з нас зьдзіралі нашы жылы,
смакталі кроў памешчык і жандар.

Сьвету яснага ня бачыў край вякамі,
грудзі кволя сыціскаў халодны мур.
Слова роднае закоўвалася ў камень,
народ наш знаў: турму і сьмертны шнур.

Прашлі гады... Народ з няволі вышаў.
Жыцьцё інакшае спаткала Беларусь.
Але мы помнім, помнім на Лукішках
быў павешаны адважны наш Кастусь.

І сёньня... там... у загранічных ботах,
жандары-найміты крываваю разьнёй,
нашых змучаных братоў за польскі „злоты“
звярына катуюць, накінуўшысь гунём.

Зарасьлі былі сьляды баяр праклятых,
 загінуў бляск фэльдфэбельскіх пагон.
 А сёньня... там... будуць казематы!
 А сёньня... там... няведамы прыгон!
 Па сьпінах мужыкоў ангельскі сьвішча
 шомпал
 гуляе паншчына—нікчэмны чорнацвет.
 Чаго-ж маўчыць культурная Эўропа?
 Крык зьняволеных даносіцца ў сусьвет!
 Зноў Лукіскіх камер не хапае,
 зноў шляхі фарбавала кроў...
 Што-ж паноў разьёшаных стрымае?
 Правіць турмамі Пілсудзкі-Мураўёў!
 Але шляхі адважнага змаганьня
 ня змые паншчына кіпучаю крывёй.
 Надыдзе новае, агністае сьвітаньне
 Сярпа і молата над злучанай зямлёй.
 ... Краіна родная! Дарогі крыжавыя!
 Гудзеце гоманам нахмураных прысад:
 —Польшча сёньня, як царская Расія—
 краіна сьмерці!.. Краіна цёмных крат!..

Андрэй Александровіч.

ПАМЯЦІ ШЭЎЧЭНКІ

Ад гасьцінца да гасьцінца,
 Ад хаты да хаты
 Зьвініць кобза украінцам
 Аб вялікім сьвяту:

Уся чыста галасіста
Украйна маладая
Свайго „бацьку“ кабзарысту
Важна ўспамінае.
Месца даў яму пачэсна
Бедны і багаты;
Расьпяваюць яго песьні
„Парубкі“, „дівчаты“.
Эй, бо песьня кабзарыста
Ад краю да краю
Плыве вольна—расхадзіста,
Перашкод ня знае!
Сам ён многа меў нядолі,
Крыўды, паніжэньня
Ды ня здрадзіў-жа ён волі,
Волі і сумленьня.
Дух збудзіў свайму народу
Сваім гучным словам,
Навучыў любіць свабоду,
Родны край і мову.
Яго „бацькам“ ахрысьціла
Памятцы Украйна.
Эх, і наш будзь бацькам мілым,
Украінча слаўны!
Плывучы ўдаль твая песьня
Гасьцінцам ня вузкім,
Нашла водгалас, пачэсна
Ў сэрцы беларускім.

Я. Купала.

ПРАЦУЙ, НАШ ТАВАРЫШ

Працуй, наш таварыш, сей зерны прасьветы
На чорную ніву старонкі сваёй,
Працуй бязустанку, хоць пройдуць мо' леты,
Пасеў твой узыйдзе на ніве усёй.
Усход зарунее і спорна нальлюцца
Пад сонца праменьмі жыцця каласы
І песні прывольна ўдаль панясуцца
У сваіх пералівах глыбокай красы.
Працуй, наш таварыш, працуй бязустанку,
Бо ніва даўно ўжо чакала к сабе,
Бо брат наш сярмяжны ад ранку да ранку
Чакаў нас і клікаў к вялікай сяўбе.
Працуй, наш таварыш, а тых, што зракліся
І роднай старонкі і родных бацькоў
Ня будзем карыці, бо к ім ня ўліліся
У сэрцы падгніўшыя песні братоў.
Вялікая праца, таварыш, прад намі,
Далёка зіе той шчасця прамень,
Ды той, хто чуў песню з цяжкімі славамі,
Зваюе, разгоніць адвечную цень.
Дык дружна, таварыш, на ніве шырокай
Доўг будзем вялікі сьвяты выпаўняць
І ў час. непагодны ў дарозе далёкай
Праменьні прасьветы пуці асьвяшчаць!

І. Піліпаў.

П Р А Р О К

Сярод маны, сярод насъмешкаў,
Знак нейкі тулячы к грудзям,
Ішоў прарок пяшчанай сьцежкай,
З навукай новаю к людзям.

Праціўны вецер лез у вочы
І плачам пеў, як дзіцянё,
Зьвяр'ё зубамі йграла ўночы,
Днём выла ў небе груганьнё.

А ён, ня знаючы граніцаў,
Ішоў хістаючысь наўслонь,
Адно агонь кідаў з зраніцаў,
Вялікіх праўд сьвяты агонь!

Душа палала дзіўным жарам,
Бы з зораў выснутая ніць,
Што сьвет магла-б сваім пажарам
Абвіць і к сонцу ўваскрасіць.

Ужо сваім аклічным словам
Прарок далёка быў вядом,
Народу шмат збудзіў к дням новым,
Даў славу братнюю братом.

Аж так дасяг—аквечан хвалай—
Зямлі забранай сумных хат,
Дзе царства цемры панавала,
Дзе сілу ўзяў над катам кат.

Народ змарнеўшы таго краю
Свайго на'т імені ня знаў,
Як непатрэбшчына якая,
Гібеў на сьвеце і канаў.

Галовы людзі пахіліўшы,
Зямлю капалі, як краты,
Ўтапіўшы ў мёртвай ночнай цішы
Усе жаданьні ясныя.

Прарок—пасол сьвятла—ў загону
Людзеі убачыўшы такім,
Маячыць стаў ім, як шалёны,
Прабочым голасам сваім:

„Паўстаньце рабскія натуры,
Пакіньце свой адвечны сон,
Загаманеце віхрам, бурай,
Каб ажна дрогнуў ваш палон.

Глядзеце: прадзедавы косьці
Ў зямлю калісь за вас ляглі,
А вы, як збэшчаныя госьці,
Пракляццём сталі тэй зямлі.

Дзе вашы песьні жыватворны?
Дзе ў вас прарокі й дудары,
Што над пагібельнасьцю чорнай
Луналі-б полымем зары?

Забылі ўсё, згубілі долю,
Зьмяшалі славы цьвет з гразёй,
І запрадаліся ў няволю,
З душой і скурай шчэзьлі ў ёй.

Пара у рукі браць паходні,
Ўставаць, ісьці ноч расьсьвятляць!
Бо што ня возьмеце сягоньня,
Таго і заўтра вам ня ўзяць!

На зло крывавым перашкодам
Скідайце ёрмы, клічце сход,
І дайце знаць другім народам,
Які вы сільны йшчэ народ!

За мной, за мной, забраны людзе!
Я добрай доляй послан к вам
І знаю, што было, што будзе,
І вас у крыўду не аддам“.

Так гаварыў і з рабства клікаў
Людзей на волю той прарок,
Ждучы з трывогаю вялікай
Ад іх адказу неўнарок.

А людзі, глянуўшы на сонца,
Адказ казалі грамадой:
—Па колькі-ж нам дасі чырвонцаў,
Калі мы пойдзем за табой?

Я. Купала.

Б. С. С. Р.

*(Беларуская Савецкая Соцыялістычная
Рэспубліка)*

Вякі хавалі ЯЕ імя ад народу,
З ЯЕ змывалі назвы спраўднай сьлед
І, душачы яе працоўнікаў свабоду,
Маною чорнаю заплямвалі прымет—

Адбітак ўроджаны народнага асвоя,
Што жыццця вольнага выказываў закон;
І ў гразь мяшаючы прыватнае, сьвятое,
Схілялі голаў іншым богам на уклон.

Магнат кривавы, цёгшы кроў з працоў-
ных жылаў,
Душу губіў прыснашчанасьцю мук,
Драпежнай прагнасьцю няшчадліва асільваў
Сваю ахвяру—як муху бедную павук.

З аздоб'я людзкасьці—вытворваўся
гвалтоўна
Нявольніка замучанага цяжкі ўгляд;
Народ закоўваўся цялесна і духоўна
Ў ярмо з жалезных выплаўленых крат.

Народ бяз імені—прыблудаю са сьвету,
Нібы знарок прысудны меўся толькі жыць,
Каб працай цяжкаю магнатаву плянэту,
Крывёй каб чорнаю і потам чорным багаціць.

Імя ЯГО і імя той ЗЯМЛІ—РАДЗІМЫ,
Дзе кожны крок абмацвала рука,
Захоўваліся шчыльна радамі усіма
З вачу праглівага—з угляду бедака.

.

Жыцьцё-ж ішло, цякло няўтрымнаю рукою,
Зьбівала палі тоўстыя, няслось і раўло
І сілай творчаю, мугутнаю сваёю
Ў душы замучанай падтрымвала сьвятло.

Ў гушчэрні чорнай схованыя мрэлі знакі
І з кожным днём выяўней цешылі узрок
Таго, хто быў сабе няведаны, ніякі,
Хто лямку цяжкую бязыменна валок...

Крануў прымус, збудованы прыгоннаю рукою,
З закутых вусн пучуўся зык, загнаны тлець,
І агнём пранесься ён над моўчнай гра-
мадою,
Узняўшы вочы смутныя сьмялей глядзець,

„Ці-ж можа жыць скітальнік бяспры-
тульны, бязымённым,
Ці-ж ён аброчань ў наведаньні канаць?“
Кідала зоў жыцьцё вакол паміж мільёнаў,
Пачаўшы сілы сьпячыя зласьліва
абураць.

„Ён ёсьць ўладар зямлі свае, свае радзімы,
Гвалтоўнай сілаю прымушанай губіць
Імя працоўнага народу й сваё імя
Й няведнай доўгімі вякамі жыць...
І дзень за днём мацней, бурлівей
і магутней
У окліч стройны ўсеахопны вылі-
ваўся зоў,
Што з жыцьцём поступу зышоў
ў народ нячутна,
Каб зьліцца потым ў громны огук галасоў;
Й народ разрухаўся вагромністаю гушчай,
Ў бакі хільнуў—і крэпкі ўкол парваў ланцуг,
І, нібы вецер бурны ў вечанаю пушчай,
Ім стаў абурваць вызвалены дух.

З канца ў канец пранёсься обуд
зычным гудам,
З канца ў канец маланка ў сьветлу
пранясла
Крыластае: „Цярпець мы больш ня будзем
Пагарды цяжкай панска-царскага ярма“.
Й агнём апалены, крывавай ўвіты стужкай,
Ўвянчаўшы крыж ад серпу з молатам ўгарэ,
Над шляхам ўзьнёс сваім працоўнік бе-
ларускі
Айчыне вольнай назву-імя БЭ, СЭ, СЭ, РЭ.

Ц. Гартны.

ЗА СВАБОДУ СВАЮ...

За свабоду сваю
Ўсёй душой пастаю;
У вагонь, у ваду
Я за ёю пайду.
Лепей сам сябе дам
Пахаваці людзям,
Як свабоду хаваць,
Злыбядзе аддаваць.
Ў сэрцы, ў думках сваіх
З самых лет маладых
Я ее ўзгадаваў
І сваёю назваў...
Гэй ты, гэі, вецер пей
А свабодзе маеі.
Гэй ты, гэі, бор шумі,
А свабодзе грымі;
Гэй ты, сонца, гары
Ад зары да зары,
Ланцугі распалі
Па ўсёй чыста зямлі!..

Я. Купала.

ПЛЫВЁМ К ПРЫГОЖА-СЬВЕТЛАЙ ДАЛІ

Плывём к прыгожа-сьветлай далі...
На хвалях вогненнага мора...
А полымя ўсё плавіць, плавіць.—
Палёў абшары, лес і горы...
Плывём к прыгожа-сьветлай далі...

На хвалях вогненнага мора
Плыве наш човен... бура стогне...
Дзе мы змагаліся учора,
Жыцьцё спакойна там сягонья.
На хвалях вогненнага мора.

Плыве наш човен... бура стогне...
Відаць маяк—агонь дзяньніцы,
І золак дня туман разгоніць...
У новую жыцьця сьвятліцу.
Плыве наш човен... бура стогне...

Відаць маяк—агонь дзяньніцы...
Плывём к прыгожа-сьветлай далі:
Дзень хутка новы заіскрыцца,
Зямлю ўсю полымя расплавіць...
Відаць маяк—агонь дзяньніцы.

Плывём к прыгожа-сьветлай далі
У полімі—бяз ветру й вёслаў...
На прыстані мы пагуляем,
Сусьветная як прыдзе восень...
Цяпер—к прыгожа-сьветлай далі.

М. Чарот.

ГАСПАДАРУ ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ
(Прысьвячаю IV-му Ўсебеларускаму
Зьезду Саветаў)

Яшчэ нядаўна быў той час,
Калі на нашай Русі белаі
Гаспадаром быў доўга ў нас
Багаты кляс.

Народ наш быў прыціснуты, нясьмелы.
Але ўзнялася бура,

Магутны загудзеў вихор—
І наша простая натура
Убачыла прастор.

Узняўся волат-вялікан,
Парваў адвечныя ён пугы,
І над жыццём сваім стаў пан,
Хоць быў прыспан
І злою сілаю спрадвеку скуты.
Узмоцненыя сілы

З барацьбітамі ён зьяднаў
І край свой бедны і пахілы
К жыццю, к сьвятлу ўзняў.

Кіруй-жа краем, гаспадар,
Вядзі народ да сьветлай долі!
Ты барацьбы магутны дар,
Краіны твар,

Ты шчыры вартаўнік народнай волі.
Жыві-ж у краі вечна,
Будуй вялікі новы гмах,
Што будзе красаваць адвечна!
Жыві, чырвоны сьцяг!..

Я. Журба.

Л Е Н І Н

Разьлівалася, плакала восень—
рассыпалася золатам лісьцяў:
ой, ня жыта—крыжы на пагосьце
гэтак буйна ў той год разрасьліся.
Сьцены з дроту—ад мора да мора,
спхмурнеў палёў блакіт...
Толькі горад, рабочы горад
часам сьцісьне мацней кулакі.

* * *

Раптам—
— Даволі карыцца!..
Катаў
прыкладам спляча!..
Гэта рабочы Піцер
ўздыбіў запал Ільліча.
Гэта Смольнага громы
скорчылі сэрца зямлі—
першы дэкрэт Саўнаркому
сонца па сьвеце разьліў.

Вывалі Ленінскім словам,
разварушылі гняздо павукоў.
Гэта восень была вясною,
вясною новых вякоў.

* * *

Шлях вякоў туманамі спавіты;
іх бяздоньня нельга запаліць...
Толькі з вечна-цвёўрага граніту
нашым векам высечан Ільліч.

Сёння бунт рабоў магутным штормам
абудзіў усю зямную кулю,
бо Ільліч ангельскага шахцёра
парадніў з кітайскім цёмным кулі.

Сёння поруч з вёскаю зялёнай
дружна стаў бунтар адвечны—горад:
гэта Ленін згуртаваў колёны
Ленінскай мяцежнае кагорты.

Ад Дняпра да Докаў Нью-Ёрку,
да далёкіх ўсходніх акіянаў
ясна сьвеціць Ленінская зорка
ўсім прыгнечаным і ўсім загнаным.

І цяпер, хоць вечным сном скаваны
наш Ільліч у чорным маўзолеі,
вечна будзе рычагом паўстаньня
імя—Ленін.

А. Дудар.

Б. С. С. Р.

Весяліся, край-старонка,
Пасьля горкай долі,
Сьпявай песьню сваю звонка
Ў хаце, ў лузе, ў полі.

Хмары згінулі на небе,
Сонца сьвеціць з высі;
Ў чарназём і тлусту глебу,
Край мой, убярыся!

Распачні з ахвотай працу
На заросшай ніве,
Замест хаты, строй—палацы
Новых дзён шчасьлівых;
Бо даволі ў цьме блудзілі.
Гінулі бясконца.

Маладосьць сваю губілі,
Без надзеі ў сонца,

А цяпер яно сьмяецца
Бляскам залацістым,
Ніва руняй адзяецца,
Дываном квяцістым.

Ні мятліца, ні гуголі
Ні іншае зельле

Ужо ня сьведчаць аб нядолі
Горкае пахмельлем.

Зацьвітай-жа, край, красою,
Як вясною кветкі:
Гостры плуг і серп з касою
Пройдуць хай палеткі!

А. Гурло.

БЕЛАРУСКІ НАРОД

Пасьвячаю ў. Ігнатаўскаму

Ён спаў, прыгнечаны к зямлі,
І слухаў моўчкі сьвіст савіны.
А думкі чорныя цяклі
Па ўлоньні сьпячае краіны.
Па галах шэрых вузкіх ніў
Саха праводзіла разоры,
І ў іх ён сьлёзы ціха ліў,
І ў іх сваё захоўваў гора.
Зьмяняўся год, ішлі ў чаргу
Зіма, вясна, за летам восень,
А песьні цяжкую нудзьгу
Лілі, як дождж, з іголак сосен.
Віселі коўдры чорных хмар
І неба сіль ў сабе хавалі—
Праклёнам нейкім, трутай чар
Імпэт, пазывы драгавалі.
Як вока сягла, як пагляд
Празрысты вокал мог лажыцца—
Вісеў на крыжы ён расьпят
І з сэрца сточваў сукравіцу.
У павеях ветру, у вірох
Сягалі стогны і пакута
Па усіх закінутых куткох,
Па кнеях сьціснутых і скутых.

Але між гэтым пот і кроў,
І стонг, і енк, і мукі жалю
Даўгіх гадоў, цяжкіх вякоў
З сябе адмшчэньне выплаўлялі.

З сакрытых стул, з нябачных шчэл
Што дзень мінаў—яно ўставала,
І сотні душ і сотні цел
Зялезнай сілай гартавала.

Ад шэрай стоптанай зямлі,
Ад потам вылітага долу
Пачаў сягаць да вышыні
Парыў разбуджаны, вясёлы.

І з-пад навісшага цямна
Ўсачыў народ ў сьвятле далечы
Ды гук падаў: „Вось там яна,
Краіна вольнасьці адвечнай!“

Падаў і рушыў грамадзе,
Бы хвалі морам ў подух буры...
І гримнуў гром яго падзей
Ды зьняў з жыцця выраз пануры.

Яно ўсьміхнулася як дзень
На ўзьмежжы цёмнай доўгай ночы,
І краю шлюбны перасьцень
І валь адзела падвяночы.

Гартуй-жа сілы, устаўшы Сфінкс!
Хай попел вецер вольны сее...
Няволі доўгай рабскі чынш
Зьнялі ўжо рукі Промэтэя.

І паліць прысак ад агню,
Што з мук гвалтоўных выбіў крэмень!
Чырвоны золак таму дню,
Які зганяе ўзьвечны цемень...

Цішка Гартны.

БЕЗНАЗОЎНАЕ

I

Спачатку яно шаласьцела
Вельмі нясьмела,
А потым лізнула ваконца
Ціха, як сонца.

Назаўтра ўзьняло галасочак,
Нібы званочак,
Ды ў час празьвінела так далей
Збуджанай хваляй.

На трэці дзень чуцен быў гоман,
Хоць і надломан,
Але ўжо, больш вольны, дасьціпны,
К сэрцу прыліпны.

А далей яно зашумела
Надта ўжо сьмела.
Аж водгульле ў сьветы пабегла
Здольна, разьлегла.

Па пушчах пашло бураломам—
Дома, за домам.
Бунтарскае гримнула слова
Аж ад аковаў.

Скаваная сіла паўстала
Бурай, навалай...
Надзелі чырвоныя кветкі
Нашы палеткі.

Во, як пачалося ў нас ціха
Тое ўсё ліха,
Што на'т беларускія межы
Ўсталі з залежы.

II

Масты старыя спалены—
Старыя ланцугі;
Паложаны падваліны
Пад новыя сьцягі.

Узводзіцца будыніна
На іншы склад і лад...
Вароты не зачынены:
Прыходзь і кум і сват.

Ідуць, ідуць з аглядкаю,
Варожаць варажбу:
Ці доўга так пасьвяткуе
Той лад сваю сяўбу.

Яшчэ ня дрэме чорнае
Ў закутках груганьнё
І душы непакорныя
Сачыць, як воўк ягнё.

Мяркуюць так і раюцца
Ідучы сват і кум...
Ніхто не дакапаецца
Да іхніх слоў і дум.

Ой, крыўда чалавечая,
Вякамі ты расла,
Пажарамі і мечамі
Паслася, як магла.

Калі-ж ты забабонамі
Пакінеш нас карміць,
Над роднымі загонамі
Пятлю крутую віць?!

III

Ой, была-ж бяседа, была,
Вельмі гучная бяседа!—
Не адходзіла ад стала
Плойма-чарада суседаў.

Як на рынак ці на кірмаш,
Ад нядзелі да нядзелі,
На каравай пшанічны наш
Машкарой ляцелі, елі.

А маковае малако,
Засалоджанае мёдам,
Пілі смагла, ажно цякло
Па губах іх мімаходам.

А закусвалі мёд і яду
Гаспадыньскай ласкай ўдзячнай,
Тут-жа дзьмуў дудар у дуду,
Каб было піць, есьці смачна.

Дый прышлося плаціць чарадзе
Тэй за гэта баляваньне,
Бо дарма такога нідзе
Ня бывае частаваньня.

Ой, пайшла расплата за доўг—
За яду й пітво адразу...
Задымеў, зацьміўся разлог,
Зварухнуў усю заразу.
Хто у рукі папаў—заплаціў,
Іншы ўцёк за многа міляў.
А найболей—кожны скруціў...
Так ня ўсе і заплацілі.

IV

Было яно калісьці
Калі, як жоўталісьце,
Жылі мы—ня жылі;
Ішлі дні без карысьці,
І сорам было выйсьці
У сьвет з сваёй зямлі.
Гнаў лісьце злосна вецер
Паволі па ўсім сьвеце,
За вёску, за сяло;
На нас ляцела сьмецьце,
Бязладзьдзе, беспрасьвецьце,
Пятлю віло сіло.

І гэтакая слава,
Як пошасьці праява,
Буяла па людзях,
Пакуль жыцьцё ласкавай
Усьмешкай і забавай
Не асьвяціла шлях.

Забліскацелі лужы,
Бяда зьвілася вужам...
— Ідзе,—крычаць,—вястун!..
І ўзьняўся нехта дужы,

І кінуй кліч дасужы—
Як помста, як пярун.

V

Мы ўсталі песьняй-казкаю
Пад жудаснай павязкаю
Мінулых чорных дзён
І ў даль ідзем, хоць ляскае
Зьвяр'е ў кутох няласкаю—
На дальшы кліча сон.
Але, але ня выламе
Ні клыкамі, ні віламі
Таго, што ажыло,
Што ўскрэсла над магіламі,
Над хатамі пахілымі—
Мінуламу на зло.
Ня ўзяць рукамі голымі
Таго жывога полымя,
Што, нібы агняцьвет,
Вясёлымі саколамі
Над горамаі, над доламаі
Разносіць іскры ў сьвет...

А гоні ўжо узораны
І сілы распакораны
Ад паншчынных бядот,
Чакаюць стравы жораны—
Зярнятаў не замораных,
Чакаюць на ўмалот.
А лапці і анучыны
Адбэрсаны, адкручаны,
Нуда маўчыць ціхом;
Спраўляюцца заручыны
Вясельніцы засмучанай
З вясёлым жаніхом.

Лявоніха... мяцеліца...
Бяз памяці вясяляцца...
— Гэй, дзьмі ў дуду дудар!
Аколіца-аселіца
Пад ногі сонцам сьцэлецца...
Збудзіўся гаспадар!..

VI

...І пашла, і пашла—
Як-бы хто набаяў—
Ад сяла да сяла
Гутарка такая:
Беларусь на куце
Ў хаце сваёй села,—
Чарка мёду ў руцэ,
Пазірае сьмела.

Сядзіць важна сама
Сабе гаспадыня,
І прыбрана яна—
Ніхто не закіне:

На галоўцы вянок
З сінх васілёчкаў,
А чырвон паясок
Стан абвіў дзявочы.

Так сядзіць і глядзіць,
Ці усё, як трэба,—
Трэба ўсім дагадзіць,
І соляй і хлебам.

А з тутэйшых музык
Гучная капэля,
Хто ў дуду, хто пад смык,
Граюць ёй вясельле.

Так бубняць і гудзяць
На гэтай бяседзе,
А суседзі глядзяць,
Дзівяцца суседзі:

— То-ж яна з мужыкоў,
А як вышла ў людзі!
Як міне больш гадкоў,
Што-ж тады ўжо будзе?!

VII

Газэце „Савецкая Беларусь“ у дзень
выхаду яе 1000-га нумару.

Трэба далей славу, што ўжо тысяч
Раз вы слаўна баранілі,
Сьветазарнымі агнямі вышыць,
Каб ня шчэзла ў векаў пыле.

Бо цікае злосны вораг
Тых, што спыняцца ня ў часе
У сваім паходзе ў зорах
І задрэмлюць на папасе.

*

Трэба біць, у молатаў біць тысяч,
Пакуль сталь яшчэ ня ўстыла,
Каб ня ўздумаў ў гэты час лясны сыч
Засьмяяцца з вольных сілаў.

Бо цікае злосны вораг
Тых, што спыняцца ня ў часе
У сваім паходзе ў зорах
І задрэмлюць на папасе.

*

Трэба многа, яшчэ многа тысяч
Рук завабіць, рук спагадных,
Каб да сонца з сонца сьцежку высеч
І спачыць у снах прынадных.
Бо цікуе злосны вораг
Тых, што спыняцца ня ў часе
У сваім паходзе ў зорах
І задрэмлюць на папасе.

*

Трэба, трэба дзён нямала тысяч
З беларускім сэрцам, думай
Мерыць сьветы, каб вышэй узвысіць
Вызваленьне наша з глуму.
Бо цікуе злосны вораг
Тых, што спыняцца ня ў часе
У сваім паходзе ў зорах
І задрэмлюць на папасе.

VIII

Яшчэ ня ўся работа зроблена,
Ня ўсё жніво у нас пажата,—
Яшчэ краіны стан пагорблены,
Як быў, застаўся ён гарбатым.
Яшчэ здрадна ласка панская
На беларускім едзе карку
І круціць з подласьцю паганскаю
На свой лад нашу гаспадарку.
Яшчэ там сыты гонар ласуе
Дзявочу ўсьмешку беларускі,
Даляры лічачы за касаю,
Што з нашых зьдзёр палосак вузкіх.

Яшчэ там корна служаць мамкамі
Сястрыцы нашы і сягонья,
Ды стогнуць, мучацца пад клямкамі
Браты, як некалі ў прыгоне.
Яшчэ ўспалаюць там паднебныя
Чырвоным полымем пажары,
І будуць гінуць там патрэбныя
І непатрэбныя ахвяры.

IX

Пакінем спадчыну мы для патомкаў
Інакшую ад тэй,
Што ўзялі мы ад продкаў на абломках
Гісторыі сваей.
З інакшай думкай пойдзе у сьвет і людзі
Патомак гэны наш:
Згібацца ўжо ня будзе, і ня будзе
Піць з недапітых чаш.
Дасталі сьцежкі, ад якіх прапасьці
Маглі мы ў бяспуцьці,
А кінем бітыя шляхі да шчасьця,
Абы ўмець ісьці.
На продкаў плечах паўзрасталі вежы,
Дзе торг вялі за нас,
А мы патомкам нашым кінем межы
Без ашуканскіх крас.
Яшчэ пакінулі нам асьляпленьне,
Пашану да пакут,
А мы пакінем песьню вызваленьня
І вольны бацькаў кут.

Я. Купала.

НАПЕРАД!

Перад намі гараць
Залатыя агні
Жыцця вольнага й долі яскравай,
А за намі ляжаць
Перажытыя дні
Ліхалецьця прыгону й нядолі крывавай.
Гэй, сумленьне—ад нас адыдзі,
Прага волі—нас ўперад вядзі!
Мы паўсталі на бой
За жыццё, за правы,
Мы паўсталі да творчае працы;
І пашлі грамадой,
Як пярун грамавы,
Нішчыць троны цароў, іх палацы.
Разьвівайся наш сыцяг, чырваней,
І пуглівасьць сумленных расьсей!
Злосны вораг наўкруг
Стварыў гібель прашкод—
Захаваць стары сьвет хоча далей,
Але рабства ланцуг
Ня ўстрымае наш ход
Да Свабоды—нястрыманай хваляй.
Ў нашых сэрцах адвага гарыць—
І нікому яе не згасіць.
Наш канчаецца шлях
Там, дзе згладзее сьлед
Векавога прымусу й стагнаньня.
Мы чырвоны свой сыцяг
Распрастром на ўвесь сьвет
І Комуны ўвядзем панаваньне.
Мы ваякі за волю людзей.
Хто хоча свабоды—хай з намі ідзе.

Ц. Гартны.

НАВАЛЬНІЦА

Праскакаў над бяздоньнем вякоў
навальніцы чырвоны конь.
Гэта іскры яго падкоў
запалілі стары закон.

Што ні крок—агонь і пажар,
і старому—у сэрца удар.
І закон—на канцы нажа.
І ня страшны ні бог, ні цар.

Чырванее ўжо белы сьнег:
хто прачнуўся—больш не засьне.
І араб, і суданскі негр
засьпявалі аб новай вясьне.

Звонка ляснуў і стаў варстат.
Загудзеў рабочы квартал:
— з барыкадаў—ні кроку назад,
зьлітаваньня ня дасьць капітал!..

І на вуліцах б'е барабан:
барацьба, барацьба, барацьба!
Страшны суд затрубіла труба:
памірае ўсяўладны банк.

І гараць навальніцы агні.
Сьвет стары да аstatку згніў.
І вякі з верхавін пірамід
паглядаюць на нашы дні.

Праскакаў над бяздоньнем вякоў
навальніцы чырвоны конь.
Гэта іскры яго падкоў
запалілі стары закон.

Ал. Дудар.